

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

ΠΡΩΤΟ ΤΜΗΜΑ

ΥΠΟΘΕΣΗ Μ.Κ. ΚΑΤΑ ΕΛΛΑΔΑΣ

(Προσφυγή αρ.51312/16)

ΑΠΟΦΑΣΗ

ΣΤΡΑΣΒΟΥΡΓΟ

1^η Φεβρουαρίου 2018

Η παρούσα απόφαση θα καταστεί οριστική υπό τις προβλεπόμενες στο άρθρο 44 παρ.2 της Σύμβασης προϋποθέσεις. Ενδέχεται να υποστεί τυπικές διορθώσεις.

Στην υπόθεση Μ.Κ. κατά Ελλάδος,

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (Πρώτο Τμήμα), συνεδριάζοντας σε τμήμα με την ακόλουθη σύνθεση:

Kristina Pardalos, *Πρόεδρος*

Λίνος-Αλέξανδρος Σισιλιάνος,

Krzysztof Wojtyczek,

Ksenija Turkovic,

Armen Harutyunyan,

Pauliine Koskelo,

Jovan Plevski, *Δικαστές*

και Renata Degener, *Αναπληρώτρια Γραμματέας Τμήματος,*

Αφού διασκέφθηκε σε συμβούλιο στις 11 Ιουλίου και 12 Δεκεμβρίου 2017, Εκδίδει την παρακάτω απόφαση, η οποία ελήφθη κατά την ως άνω ημερομηνία:

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

1. Η υπόθεση εισήχθη με μια προσφυγή (υπ'αριθ.51312/16) στρεφόμενη κατά της Ελληνικής Δημοκρατίας από μία ρουμάννα υπήκοο, την Κα Μ.Κ. («η προσφεύγουσα»), η οποία προσέφυγε στο Δικαστήριο την 1^η Σεπτεμβρίου 2016 δυνάμει του άρθρου 34 της Σύμβασης Προστασίας Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Θεμελιωδών Ελευθεριών («η Σύμβαση»). Η Πρόεδρος του τμήματος έκανε δεκτό το αίτημα μη αποκάλυψης της ταυτότητας που διατύπωσε η προσφεύγουσα (άρθρο 47 παραγ.4 του Κανονισμού του Δικαστηρίου).

2. Η προσφεύγουσα εκπροσωπήθηκε από τον Κο Ο.Matter (Ο.Μάτερ), Δικηγόρο Στρασβούργου. Η Ελληνική Κυβέρνηση («η Κυβέρνηση») εκπροσωπήθηκε από την απεσταλμένη της αντιπροσώπου της, Κα Α.Μαγριππή, Δικαστική Πληρεξουσία του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους. Η ρουμάνικη κυβέρνηση δεν έκανε χρήση του δικαιώματός της να παρέμβει στη διαδικασία (άρθρο 36 παρ.1 της Σύμβασης).

3. Η προσφεύγουσα επικαλέστηκε παραβίαση του άρθρου 8 της Σύμβασης λόγω της αδυναμίας να ασκήσει το δικαίωμα επιμέλειας του γιου της Α., επιμέλεια η οποία της είχε ωστόσο ανατεθεί οριστικά με δικαστική απόφαση.

4. Στις 7 Νοεμβρίου 2016, η αιτίαση σχετικά με το άρθρο 8 της Σύμβασης κοινοποιήθηκε στην Κυβέρνηση και η προσφυγή κηρύχθηκε απαράδεκτη κατά τα λοιπά σύμφωνα με το άρθρο 54 παραγ.3 του Κανονισμού του Δικαστηρίου.

ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ

I. ΟΙ ΠΕΡΙΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΥΠΟΘΕΣΗΣ

5. Η προσφεύγουσα γεννήθηκε το 1968 και κατοικεί στη Γαλλία.

6. Με την απόφαση αρ.101/2008, το Πρωτοδικείο Ιωαννίνων απήγγειλε το διαζύγιο της προσφεύγουσας και του συζύγου της Α.Β. με τον οποίο είχε δύο παιδιά, τους Ι. και Α., αντίστοιχα γεννημένων στις 27 Ιουλίου 2000 και στις 14 Φεβρουαρίου 2003.

7. Με την υπ'αρ.330/2008 απόφαση, το ίδιο δικαστήριο ανέθεσε την οριστική επιμέλεια των δύο παιδιών στην προσφεύγουσα και όρισε δικαίωμα επικοινωνίας για τον Α.Β.

8. Στις 12 Οκτωβρίου 2011, η προσφεύγουσα, η οποία ήταν παιδίατρος, έφυγε στη Γαλλία όπου είχε βρει δουλειά σε νοσοκομείο και ανέθεσε προσωρινά τα παιδιά στη μητέρα της, στην ελληνική της κατοικία. Στο τέλος του πρώτου σαββατοκύριακου μετά την αναχώρηση της προσφεύγουσας για τη Γαλλία, ο Α.Β. άσκησε το δικαίωμά του επικοινωνίας αλλά δεν επέστρεψε τα παιδιά στη γιαγιά τους.

9. Με την υπ'αρ.1829/2011 απόφαση, το Πρωτοδικείο Ιωαννίνων απέρριψε την αίτηση του Α.Β. προς μεταφορά της διαμονής των παιδιών στην κατοικία του και διευκρίνισε ότι εκείνα έπρεπε να ακολουθήσουν τη μητέρα τους στη Γαλλία.

10. Στις 20 Ιανουαρίου 2012, η προσφεύγουσα κατάφερε να πάρει μαζί της τον Α. στη Γαλλία αλλά το δεύτερο παιδί της, ο Ι., εξακολούθησε να ζει με τον πατέρα του.

11. Την ίδια ημέρα, ο Α.Β. κατέθεσε μήνυση κατά της προσφεύγουσας για το λόγο ότι εκείνη αρνιόταν την άσκηση του δικαιώματος επικοινωνίας με τον Α, το οποίο του είχε χορηγήσει η απόφαση αρ.330/2008. Δήλωσε ακόμη ως κατοικία της προσφεύγουσας την τελευταία κατοικία της στην Ελλάδα κι έτσι εκείνη δικάστηκε ερήμην της στις 13 Φεβρουαρίου 2015 και καταδικάστηκε σε φυλάκιση επτά μηνών.

12. Με την υπ'αρ.246/2012 απόφαση, το Πρωτοδικείο Ιωαννίνων απέρριψε νέα αίτηση του Α.Β. για τροποποίηση του τρόπου επιμέλειας των παιδιών. Ωστόσο, τον Σεπτέμβριο 2012, με την απόφαση αρ.836/2012, το άνω δικαστήριο έδωσε την προσωρινή επιμέλεια του Ι. στον πατέρα του, για το λόγο ότι το παιδί, 12 ετών τότε, αρνιόταν να ακολουθήσει τη μητέρα του στη Γαλλία.

13. Στις 4 Ιουλίου 2013, με πρωτοβουλία της προσφεύγουσας, ο δικαστής οικογενειακών υποθέσεων της Charleville-Mézières όρισε στη Γαλλία την κατοικία του Α. και χορήγησε στον Α.Β. δικαίωμα επικοινωνίας με το παιδί, το οποίο έπρεπε να ασκείται στην Ελλάδα.

14. Τον Μαΐο 2015, μετά τις διακοπές του Πάσχα, ο Α.Β. αρνήθηκε να επιστρέψει τον Α. στην προσφεύγουσα.

15. Στις 11 Μαΐου 2015, η προσφεύγουσα κατέθεσε μήνυση για απαγωγή τέκνου ενώπιον του Εισαγγελέα Πρωτοδικών της Charleville-Mézières.

16. Με την υπ'αρ.308/2015 απόφαση της 2ας Ιουλίου 2015, το Πρωτοδικείο Ιωαννίνων έδωσε προσωρινά την επιμέλεια του Α. στον πατέρα του. Επεσήμανε ότι κάθε φορά που πήγαινε στην Ελλάδα στο πλαίσιο της άσκησης του δικαιώματος επικοινωνίας του πατέρα του, ο Α αρνιόταν να επιστρέψει στη Γαλλία: δυσκολευόταν να αποχωριστεί τον αδερφό του και τον οικογενειακό του περίγυρο στα Ιωάννινα. Θεώρησε ότι η επιστροφή του Α. στη Γαλλία κινδύνευε να αποτελέσει δοκιμασία, η οποία θα επιδείνωνε την ψυχολογική κατάσταση του παιδιού, το οποίο είχε κλονιστεί από τον χωρισμό των γονιών του και από τις συγκρούσεις τους. Διαπίστωσε ότι εάν ο Α είχε αισθήματα και δυνατούς δεσμούς με τη μητέρα του, τέτοιους είχε επίσης με τον πατέρα του. Σημείωσε επιπλέον ότι εάν ο Α είχε δηλώσει ότι επιθυμούσε να μοιράζεται τον χρόνο του μεταξύ των δύο γονιών του, είχε επίσης εκφράσει την ανησυχία του για τον αποχωρισμό του από τον αδερφό του και τον φόβο του για την αναστάτωση της καθημερινότητάς του.

17. Στις 10 Ιουλίου 2015, ύστερα από δύο μηνύσεις που κατέθεσε η προσφεύγουσα, το Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων απάλλαξε τον Α.Β. από την κατηγορία της μη τήρησης δικαστικής απόφασης.

18. Στις 10 Ιουλίου 2015, ο Α.Β. κατέθεσε αίτηση αναθεώρησης της υπ'αρ.330/2008 απόφασης σχετικά με την χορήγηση της επιμέλειας του Α. Η σχετική δικάσιμος αναβλήθηκε για τις 3 Μαΐου 2017.

19. Στις 9 Σεπτεμβρίου 2015, η προσφεύγουσα κατέθεσε στο Πρωτοδικείο Ιωαννίνων αίτηση επιστροφής τέκνου βάσει της Σύμβασης της Χάγης της 25^{ης} Οκτωβρίου 1980 για τα αστικά θέματα της διεθνούς απαγωγής παιδιών («η Σύμβαση της Χάγης»).

20. Με την από 30 Σεπτεμβρίου 2015 υπ'αρ.404/2015 απόφαση, το προαναφερόμενο δικαστήριο διέταξε τον Α.Β. να επιστρέψει τον Α. στην μητέρα του στη Γαλλία. Επεσήμανε ότι λόγω του επίσημου αιτήματος των γαλλικών αρχών να κινηθεί η διαδικασία που προβλέπει η Σύμβαση της Χάγης, απαγορευόταν στις ελληνικές δικαστικές αρχές να κρίνουν το ζήτημα της επιμέλειας του Α. πριν ληφθεί απόφαση για την επιστροφή στη Γαλλία του ενδιαφερόμενου. Το δικαστήριο σημείωσε επίσης ότι ο Α. δεν είχε εκφραστεί αρνητικά για την παραμονή του στη Γαλλία αλλά ότι είχε μόνο δηλώσει ότι ένοιωθε λίγο μόνος του εκεί. Εκτίμησε ότι αυτό οφειλόταν στις δυσκολίες προσαρμογής σε μία ξένη χώρα και επεσήμανε ότι ο Α. είχε πάντως μάθε να μιλάει γαλλικά, ότι η σχολική του επίδοση ήταν καλή και ότι είχε κάνει φίλους. Από την άλλη, σύμφωνα με το δικαστήριο, ο Α. δεν είχε δείξει η βούλησή του να παραμείνει στα Ιωάννινα να είναι το αποτέλεσμα εξαναγκασμού.

21. Η απόφαση αυτή κατέστη οριστική. Στις 15 Οκτωβρίου 2015, η προσφεύγουσα διαβίβασε με δικαστικό επιμελητή στον Α.Β. εξωδικαστικό αίτημα για την επιστροφή του Α.

22. Στις 2 Οκτωβρίου 2015, ο δικαστής οικογενειακών υποθέσεων της Charleville-Mézières εξέδωσε απόφαση με την οποία δήλωσε ότι οι γονείς θα ασκούσαν από κοινού τη γονική μέριμνα του Α. και ότι εναπόκειται σε αυτούς να λαμβάνουν μαζί τις σημαντικές αποφάσεις στη ζωή του παιδιού σε σχέση με την φοίτησή του, την υγεία του και τυχόν θρησκευτικές επιλογές. Υπενθύμισε ακόμα ότι η διαμονή του παιδιού είχε οριστεί στην κατοικία της μητέρας και χορήγησε στον πατέρα δικαίωμα επικοινωνίας με τον Α. Επικαλούμενος τον ευρωπαϊκό κανονισμό αρ.2201/2003 της 27^{ης} Νοεμβρίου 2003, επεσήμανε ότι ο γάλλος δικαστής, δικαστής της συνήθους διαμονής του παιδιού, παρέμενε αρμόδιος. Η εν λόγω απόφαση δεν ανέφερε όμως ότι ο Α. είχε αδερφό με συνήθη διαμονή στην Ελλάδα. Αυτή η απόφαση του δικαστή οικογενειακών υποθέσεων κοινοποιήθηκε στις 23 Οκτωβρίου 2015 στον Α.Β., ο οποίος δεν άσκησε έφεση.

23. Στις 17 Οκτωβρίου 2015, η προσφεύγουσα πήγε στα Ιωάννινα για να παραλάβει τον Α. Ωστόσο, εφόσον ο Α.Β. είχε υποβάλει μήνυση σε βάρος της, εκείνη τέθηκε υπό αστυνομική κράτηση.

24. Στις 3 Νοεμβρίου 2015, η προσφεύγουσα κατέθεσε ενώπιον του Πρωτοδικείου Ιωαννίνων αίτηση για τη διόρθωση της απόφασης αρ.404/2015 για το λόγο ότι το δικαστήριο είχε παραλείψει να συμπεριλάβει στο διατακτικό της εν λόγω απόφασης διάταξη σχετικά με την καταδίκη του Α.Β. σε στερητική της ελευθερίας ποινή και σε πρόστιμο σε περίπτωση που θα αρνιόταν να συμμορφωθεί με την εν λόγω απόφαση.

25. Στις 15 Νοεμβρίου 2015, κατέθεσε ενώπιον του ίδιου Πρωτοδικείου Ιωαννίνων αίτηση για την ανάκληση της απόφασης αρ.308/2015. Στις 8 Φεβρουαρίου 2016, με την υπ'αρ.31/2016 απόφαση, το άνω δικαστήριο ανακάλεσε την απόφασή του αρ.308/2015 με την οποία είχε προσωρινά χορηγήσει την επιμέλεια του Α. στον πατέρα του και ανέθεσε αυτή στην προσφεύγουσα. Επεσήμανε ότι μετά την απόφαση αρ.404/2015 και την απόφαση που εκδόθηκε στις 2 Οκτωβρίου 2015 από τον δικαστή οικογενειακών υποθέσεων της Charleville-Mézières, οι οποίες είχαν πει ότι ο Α. κρατείτο παράνομα από τον πατέρα του, κατά παράβαση των διατάξεων της Σύμβασης της Χάγης, η κατάσταση είχε αλλάξει ουσιαστικά και δεν δικαιολογούσε πλέον τη διατήρηση του προσωρινού μέτρου που διέταξε η απόφαση αρ.308/2015.

26. Με την απόφαση αρ.32/2016 που εκδόθηκε την ίδια ημέρα, το Δικαστήριο έκανε δεκτή την αίτηση της προσφεύγουσας της 3^{ης} Νοεμβρίου 2015, δέχθηκε ότι το διατακτικό της απόφασης αρ.404/2015 ήταν ελλιπές και διευκρίνισε ότι, σε περίπτωση που ο Α.Β. αρνιόταν να συμμορφωθεί προς την οριστική απόφαση αρ.404/2015, θα του επιβαλλόταν, δυνάμει του άρθρου 946 παρ.1 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, πρόστιμο 5 000 ευρώ και ποινή φυλάκισης ενός μήνα.

27. Εντούτοις, με την απόφαση αρ.45/2016 της 24^{ης} Μαρτίου 2016, το Πρωτοδικείο Ιωαννίνων, ύστερα από αίτηση του Α.Β., απαγόρευσε προσωρινά και μέχρι το τέλος του σχολικού έτους, την εγκατάλειψη από τον Α. του σχολείου όπου εκείνος φοιτούσε από τον Σεπτέμβριο 2015 στα Ιωάννινα. Το δικαστήριο επεσήμανε ότι ο Α. είχε αρνηθεί με έντονο τρόπο να επιστρέψει στο σχολείο όπου φοιτούσε στη Γαλλία. Σύμφωνα με το

δικαστήριο, το ύψιστο συμφέρον του παιδιού υπαγόρευε να αφηθεί να ολοκληρώσει το σχολικό του έτος στα Ιωάννινα, κάτι που άλλωστε που δεν θα είχε ουσιαστικές συνέπειες εάν ο ενδιαφερόμενος συνέχιζε στη συνέχεια τις σπουδές του στη Γαλλία.

28. Στις 19 Ιουνίου 2016, ο Εισαγγελέας απέρριψε αίτηση της προσφεύγουσας για να ξαναπάρει τον Α. Τον Ιούλιο του 2016, η προσφεύγουσα επανέλαβε την αίτησή της.

29. Στις 19 Ιουλίου 2016, κατέθεσε ενώπιον του Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών των Ιωαννίνων αίτηση εφαρμογής του άρθρου 1 του υπ'αρ.2102/1992 νόμου περί κύρωσης της Σύμβασης της Χάγης. Καλούσε τον Εισαγγελέα να διατάξει την αρμόδια υπηρεσία του Υπουργείου Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων να ασκήσει προσωρινά την επιμέλεια του Α. εωσότου εκείνος της επιστραφεί σύμφωνα με την υπ'αρ.404/2015 απόφαση που της είχε αναθέσει την επιμέλεια του παιδιού.

30. Την ίδια ημέρα, ο Εισαγγελέας διαβίβασε την άνω αίτηση στις αρμόδιες υπηρεσίες, εκ των οποίων και οι κοινωνικές υπηρεσίες του Δήμου Ιωαννίνων. Κίνησε επίσης σε βάρος του Α.Β. δίωξη για αρπαγή παιδιού και άρνηση συμμόρφωσης προς δικαστική απόφαση. Κατά τη δικάσιμο της 31^{ης} Αυγούστου 2016, το Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων, αποφαινόμενο κατά την αυτόφωρη διαδικασία, ανέβαλε την εξέταση της υπόθεσης διότι η προσφεύγουσα, μάρτυρας απόδειξης και πολιτική αγωγή, δεν εμφανίστηκε.

31. Στις 17 Αυγούστου 2016, η προσφεύγουσα κατέθεσε μήνυση κατά του Α.Β. για απαγωγή παιδιού.

32. Στις 17 Αυγούστου 2016, ο Α.Β. πρόβαλε αντιρρήσεις κατά την υπ'αρ.32/2016 απόφασης βάσει του άρθρου 933 του ΚΠολΔ. Ζητούσε, αφενός, την ακύρωση κάθε μέτρου αναγκαστικής εκτέλεσης κατά της απόφασης αρ.404/2015, ιδίως της κατάσχεσης ποσού 6 2016 ευρώ από τον τραπεζικό του λογαριασμό, και, αφετέρου, αποζημίωση 25 000 ευρώ λόγω της ηθικής βλάβης που εκτιμούσε ότι είχε υποστεί λόγω της αναγκαστικής εκτέλεσης σε βάρος του, την οποία χαρακτήριζε άδικη.

33. Στις 4, 18, 19 και 21 Αυγούστου 2016, κοινωνικοί λειτουργοί μετέβησαν στην οικία του Α.Β. για να πάρουν τον Α. αλλά δεν τον βρήκαν.

34. Στις 26 Αυγούστου 2016, κοινωνικός λειτουργός συνάντησε τον Α. και συζήτησε μαζί του. Συνέταξε έκθεση στην οποία σημείωσε ότι το παιδί

επιθυμούσε να παραμείνει με τον πατέρα του όπου ζούσε με τον αδερφό του και την πατρική γιαγιά του μέχρι να τελειώσει ο αδερφός του τις δευτεροβάθμιες σπουδές του και να αποφασίσει για το μέρος όπου επιθυμούσε να τις συνεχίσει. Κατά την έκθεση αυτή, ο Α. είχε επίσης δηλώσει ότι επιθυμούσε να σταματήσει η μητέρα του να πηγαίνει στα δικαστήρια και να βρεθεί λύση. Παραπονέθηκε για την αναστολή της φοίτησής του επί τέσσερις εβδομάδες, γεγονός για το οποίο θεωρούσε τη μητέρα του υπεύθυνη, και ισχυριζόταν ότι ήθελε να συνεχίσει να πηγαίνει σχολείο στα Ιωάννινα. Είχε εκφράσει έντονο θυμό εναντίον της μητέρας του και επαναλάβει ότι δεν ήθελε να γυρίσει πίσω στη Γαλλία. Ο κοινωνικός λειτουργός προσέθεσε ότι ήταν επιτακτικό οι γονείς να βρουν συμβιβαστική λύση και να σταματήσουν να διαταράσσουν την ψυχολογική κατάσταση των παιδιών, ιδίως εκείνη του Α., και τα παιδιά να δουν παιδοψυχίατρο.

35. Η άνω έκθεση, η οποία διαβιβάστηκε στην Εισαγγελία Ιωαννίνων, συμπέρανε ότι δεν συνέτρεχαν νόμιμοι λόγοι να αναλάβουν προσωρινά την επιμέλεια του Α. οι αρμόδιες υπηρεσίες, λαμβανομένων υπόψη α) των συζητήσεων μεταξύ του Α., του αδερφού του και του κοινωνικού λειτουργού, β) της κατάθεσης, στις 26 Αυγούστου 2016, των δύο παιδιών στο Πλημμελειοδικείο σύμφωνα με την οποία ήθελαν να ζουν μαζί, γ) της σύστασης του κοινωνικού λειτουργού να μην δοθεί στις κοινωνικές υπηρεσίες η προσωρινή επιμέλεια του Α.

36. Στις 26 Αυγούστου 2016 επίσης, οι Α. και Ι., αντίστοιχα 13 και 16 ετών, εξετάστηκαν ενώπιον του Πλημμελειοδικείου στο πλαίσιο της εξέτασης της μήνυσης που κατέθεσε η προσφεύγουσα στις 17 Αυγούστου 2016 για αρπαγή παιδιού. Επί τη ευκαιρία αυτή, ο Α. είχε δηλώσει ότι ήθελε να παραμείνει με τον αδερφό του και τον πατέρα του διότι ένιωθε περισσότερη ασφάλεια μαζί τους και διότι δεν είχε δεχθεί ψυχολογικές πιέσεις πλαϊ τους. Προσέθεσε ότι αγαπούσε την μητέρα του αλλά ότι μετά από αυτά που είχε κάνει δεν μπορούσε να την συγχωρήσει.

37. Την ίδια μέρα, η Εισαγγελία Ιωαννίνων ζήτησε από την ψυχιατρική κλινική του νοσοκομείου της ίδιας πόλης να προβεί σε αξιολόγηση της έκθεσης που συνέταξε ο κοινωνικός λειτουργός. Ψυχολόγος της κλινικής αυτής συζήτησε με τον Α. την 1^η Σεπτεμβρίου 2016. Στην άνω έκθεση που καταρτίστηκε στις 15 Σεπτεμβρίου 2016, ο ψυχολόγος σημείωσε ότι ο Α. είχε

επαναλάβει με σταθερό και σαφή τρόπο την επιθυμία του να παραμείνει στην Ελλάδα όπου θα ήταν κοντά στον αδερφό του και όπου θα μπορούσε να διατηρήσει τις προσωπικές του σχέσεις και να συνεχίσει τις δραστηριότητές του. Ο Α. φέρεται επίσης να του μίλησε για ένα αίσθημα κόπωσης και λύπης σχετικά με την σύγκρουση μεταξύ της μητέρας του και του πατέρα του αλλά επίσης θυμού εναντίον της μητέρας του λόγω της επιμονής της να τον ξαναφέρει στη Γαλλία παρά την αντίθετη βούλησή του. Ο ψυχολόγος πρότεινε να μην χωριστούν τα παιδιά δεδομένου ότι και οι δυο περιέγραφαν την σχέση τους ως πηγή αμοιβαίας υποστήριξης και βοήθειας.

38. Στις 30 Σεπτεμβρίου 2016, ο Εισαγγελέας διαβίβασε στο Υπουργείο Δικαιοσύνης έκθεση στην οποία υπογράμμιζε ότι κανένας νόμιμος λόγος δεν δικαιολογούσε την προσωρινή επιμέλεια του Α. από τις κοινωνικές υπηρεσίες ενόψει της επιστροφής του στη Γαλλία, ούτε το ξερίζωμά του από το περιβάλλον μέσα στο οποίο ζούσε. Εκτιμούσε ότι η νομιμότητα θα μπορούσε να αποκατασταθεί εάν οι δυο γονείς έδειχναν αυτοσυγκράτηση προκειμένου να δημιουργήσουν κλίμα εμπιστοσύνης και να σεβαστούν την προσωπικότητα του Α.

39. Στις 16 Σεπτεμβρίου 2016, ο Α.Β. κατέθεσε αίτηση προσωρινών μέτρων ενώπιον του Πρωτοδικείου Ιωαννίνων, με την οποία ζητούσε να του δοθεί η επιμέλεια του Α. όσο η προσφεύγουσα διέμενε στο εξωτερικό. Στις 21 Σεπτεμβρίου 2016, το δικαστήριο εξέδωσε προσωρινή διαταγή που επέτρεπε στον Α. να φοιτά στο σχολείο των Ιωαννίνων εωσότου αποφανθεί επί της αίτησης προσωρινών μέτρων.

40. Η δικάσιμος για την προαναφερόμενη αίτηση έλαβε χώρα στις 21 Οκτωβρίου 2016. Με την απόφαση αρ.309/2016 της 16^{ης} Δεκεμβρίου 2016, το δικαστήριο κήρυξε εαυτό αναρμόδιο βάσει του άρθρου 16 της Σύμβασης της Χάγης και απέρριψε την αίτηση ως απαράδεκτη. Το δικαστήριο διευκρίνισε ότι δεν μπορούσε να αποφανθεί επί του ζητήματος της επιμέλειας του παιδιού μέχρι να αποφασίσουν τα δικαστήρια της χώρας όπου διέμενε προσωρινά το παιδί πριν την παράνομη κατακράτησή του από τον πατέρα του, δηλαδή της Γαλλίας, εάν το παιδί έπρεπε να επιστρέψει στην χώρα αυτή.

41. Με την απόφαση αρ.128/2017 της 26^{ης} Απριλίου 2017, το Πρωτοδικείο Ιωαννίνων διέταξε τον διαχωρισμό των δύο αντιρρήσεων που προέβαλε ο Α.Β. στις 17 Αυγούστου 2016, η

μία για την ακύρωση της κατάσχεσης από τον τραπεζικό του λογαριασμό και η άλλη για την αποζημίωση λόγω ηθικής βλάβης, και ανέβαλε την εξέταση της υπόθεσης.

II. ΤΟ ΟΙΚΕΙΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

42. Τα σχετικά άρθρα εν προκειμένω του ΚΠολΔ ορίζουν ότι:

Άρθρο 918

«1. Αναγκαστική εκτέλεση μπορεί να γίνει μόνο βάσει αντιγράφου του εκτελεστού τίτλου που έχει τον εκτελεστήριο τύπο (απόγραφο). (...)

2. Ο εκτελεστήριος τύπος δίνεται:

- α) σε αποφάσεις, διαταγές πληρωμή ή άλλες διαταγές ελληνικών δικαστηρίων, από το δικαστή που εξέδωσε την απόφαση ή τη διαταγή (...),
- β) σε πρακτικά ελληνικών δικαστηρίων, από το δικαστή που δίκασε (...)

Άρθρο 927

«Η αναγκαστική εκτέλεση γίνεται με επιμέλεια εκείνου που έχει δικαίωμα να την ενεργήσει, ο οποίος δίνει, επάνω στο απόγραφο, τη σχετική εντολή σε ορισμένο δικαστικό επιμελητή και ορίζει τον τρόπο και αν είναι δυνατό και τα αντικείμενα επάνω στα οποία θα γίνει η εκτέλεση.(...)»

Άρθρο 933

«1. Αντιρρήσεις εκείνου κατά του οποίου στρέφεται η εκτέλεση (...) οι οποίες αφορούν την εγκυρότητα του εκτελεστού τίτλου, τη διαδικασία της αναγκαστικής εκτέλεσης ή την απαίτηση, ασκούνται μόνο με ανακοπή που εισάγεται στο ειρηνοδικείο (...) και στο Μονομελές Πρωτοδικείο (...)

Άρθρο 950

«1. Με την απόφαση που διατάζεται η απόδοση ή παράδοση τέκνου καταδικάζεται ο γονέας που έχει το τέκνο να εκτελέσει αυτή την πράξη και με την ίδια απόφαση, για την περίπτωση που δεν την εκτελέσει, απαγγέλλεται αυτεπαγγέλτως χρηματική ποινή· έως εκατό χιλιάδες ευρώ (100.000) υπέρ του αιτούντος την απόδοση ή παράδοση ή που ζητά να έχει

το τέκνο για περίοδο που δεν μπορεί να υπερβαίνει ένα έτος. Αν το τέκνο δεν βρεθεί, εφαρμόζονται οι διατάξεις των άρθρων 861 έως 866.

(...))»

43. Το άρθρο 1^ο του υπ'αρ.2012/1992 νόμου περί κύρωσης της Σύμβασης της Χάγης διατυπώνεται ως εξής στα σχετικά του, εν προκειμένω, μέρη:

«2. Για την εφαρμογή των διατάξεων αυτής της Σύμβασης σύμφωνα με τα άρθρα 6 επ. ως Κεντρική Αρχή ορίζεται το Υπουργείο Δικαιοσύνης.

(...)

4. Οι αρμόδιες υπηρεσίες του Υπουργείου Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων αναλαμβάνουν μέσω των ιδρυμάτων τους και ύστερα από σχετική παραγγελία του παρανόμως μετακινούμενου ή κατακρατούμενου παιδιού μέχρι την επιστροφή του στον αναγνωριζόμενο δικαιούχο.»

III. ΤΟ ΟΙΚΕΙΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ

44. Για τις σχετικές εν προκειμένω διατάξεις της Σύμβασης της Χάγης της 25^{ης} Οκτωβρίου 1980, το Δικαστήριο αναφέρεται στις παραγράφους 34-36 της απόφασης *X. κατά Λετονίας* (αρ.27853/09, ΕΔΔΑ 2013). Ειδικότερα, τα άρθρα 7 και 13 αυτής ορίζουν:

Άρθρο 7

«Οι Κεντρικές Αρχές οφείλουν να συνεργάζονται μεταξύ τους και να προωθούν τη συνεργασία μεταξύ των αρμόδιων υπηρεσιών στα αντίστοιχα Κράτη για την εξασφάλιση της άμεσης επιστροφής των παιδιών και την πραγματοποίηση των άλλων σκοπών της παρούσας Σύμβασης.

Ειδικότερα, είτε απευθείας είτε με τη συνδρομή κάθε ενδιαμέσου οργάνου, οφείλουν να λαμβάνουν όλα τα ενδεικνύμενα μέτρα:

α. για να εντοπίζουν ένα παιδί που μετακινήθηκε ή κατακρατήθηκε παράνομα,

β. για να προλαμβάνουν νέους κινδύνους για το παιδί ή βλάβες στους ενδιαφερομένους, λαμβάνοντας ή προκαλώντας τη λήψη προσωρινών μέτρων,

- γ. για να εξασφαλίζουν την εκούσια απόδοση του παιδιού ή να διευκολύνουν μια συμβιβαστική λύση,
- δ. για να ανταλλάσσουν πληροφορίες σχετικές με την κοινωνική κατάσταση του παιδιού, εφόσον αυτό είναι χρήσιμο,
- ε. για να παρέχουν γενικές πληροφορίες που αφορούν το εθνικό τους δίκαιο σχετικά με την εφαρμογή της Σύμβασης,
- στ. για να αρχίζουν ή να διευκολύνουν την έναρξη δικαστικής ή διοικητικής διαδικασίας με σκοπό να επιτύχουν την επιστροφή του παιδιού και, αν υπάρχει ανάγκη, να καταστήσουν δυνατή την οργάνωση ή την ουσιαστική άσκηση του δικαιώματος επικοινωνίας,
- ζ. για να παρέχουν ή, κατά τις περιστάσεις, να διευκολύνουν την παροχή νομικής και δικαστικής αρωγής, συμπεριλαμβανομένης και της χρησιμοποίησης δικηγόρου ή νομικού συμβούλου,
- η. για να εξασφαλίζουν σε διοικητικό επίπεδο, εάν είναι αναγκαίο και σκόπιμο, την ακίνδυνη επιστροφή του παιδιού,
- θ. για να τηρούνται αμοιβαίως ενήμερες για τη λειτουργία της Σύμβασης και, στο μέτρο του δυνατού, αίρουν τα εμπόδια που ενδεχομένως συναντώνται κατά την εφαρμογή της.»

Άρθρο 13

«Παρά τις διατάξεις του προηγούμενου άρθρου, η δικαστική ή διοικητική Αρχή του Κράτους προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση δεν δεσμεύεται να διατάξει την επιστροφή του παιδιού, εφόσον το φυσικό ή νομικό πρόσωπο ή η οργάνωση που αντιτίθεται στην επιστροφή του αποδεικνύει:

(...)

β) ότι υπάρχει σοβαρός κίνδυνος η επιστροφή του παιδιού να το εκθέσει σε φυσική ή ψυχική δοκιμασία ή με οποιονδήποτε άλλο τρόπο να το περιαγάγει σε μια αφόρητη κατάσταση.

Η δικαστική ή διοικητική Αρχή μπορεί επίσης να αρνηθεί να διατάξει την επιστροφή του παιδιού, εάν διαπιστώσει ότι το παιδί αντιτίθεται στην επιστροφή του και έχει ήδη την ηλικία και την ωριμότητα που υπαγορεύουν να ληφθεί υπόψη η γνώμη του.

Κατά την εκτίμηση των περιστάσεων που αναφέρονται στο άρθρο αυτό, οι δικαστικές ή διοικητικές Αρχές οφείλουν να λάβουν υπόψη τις πληροφορίες για την κοινωνική κατάσταση του παιδιού που παρέχονται από την Κεντρική Αρχή ή άλλη αρμόδια υπηρεσία του Κράτους της συνήθους διαμονής του.»

45. Επίσης, το άρθρο 12 της Διεθνούς Σύμβασης για τα δικαιώματα του παιδιού της 20^{ης} Νοεμβρίου 1989 προβλέπει:

«1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη εγγυώνται στο παιδί που έχει ικανότητα διάκρισης το δικαίωμα ελεύθερης έκφρασης της γνώμης του σχετικά με οποιοδήποτε θέμα που το αφορά, λαμβάνοντας υπόψη τις απόψεις του παιδιού ανάλογα με την ηλικία του και με το βαθμό της ωριμότητάς του.
2. Για το σκοπό αυτόν θα πρέπει ιδίως να δίνεται στο παιδί η δυνατότητα να ακούγεται σε οποιαδήποτε διοικητική ή δικαστική διαδικασία που το αφορά, είτε άμεσα, είτε μέσω ενός εκπροσώπου ή ενός αρμοδίου οργανισμού, κατά τρόπο συμβατό με τους διαδικαστικούς κανόνες της εθνικής νομοθεσίας.»

IV.ΤΟ ΟΙΚΕΙΟ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

A. Το Συμβούλιο της Ευρώπης

46. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την άσκηση των δικαιωμάτων των παιδιών της 25^{ης} Ιανουαρίου 1996 ορίζει:

Προόμιο

« (...)

Έχοντας την πεποίθηση ότι τα ύψιστα δικαιώματα και συμφέροντα των παιδιών θα πρέπει να προωθούνται και ότι προς το σκοπό αυτόν τα παιδιά θα πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να ασκούν τα δικαιώματα αυτά, ειδικότερα στις οικογενειακές διαδικασίες που τα αφορούν, Αναγνωρίζοντας ότι τα παιδιά θα πρέπει να λαμβάνουν τις κατάλληλες πληροφορίες έτσι ώστε να μπορούν να προωθηθούν τα ύψιστα δικαιώματα και συμφέροντά τους, και ότι η γνώμη τους πρέπει να λαμβάνεται κανονικά υπόψη,

Αναγνωρίζοντας τη σημασία του ρόλου των γονέων στην προστασία και την προώθηση των ύψιστων δικαιωμάτων και συμφερόντων των παιδιών τους και θεωρώντας ότι τα κράτη θα πρέπει, ενδεχομένως, να λαμβάνουν επίσης μέρος σ' αυτές,

Θεωρώντας πάντως ότι, σε περίπτωση σύγκρουσης, είναι σκόπιμο να προσπαθούν οι οικογένειες να επιτύχουν μια συμφωνία πριν να εισαγάγουν το ζήτημα ενώπιον μιας δικαστικής αρχής, (...))»

Άρθρο 3- Δικαίωμα στην πληροφόρηση και στην έκφραση της γνώμης κατά τις διαδικασίες

«Σε ένα παιδί που θεωρείται από το εσωτερικό δίκαιο ότι έχει επαρκή κρίση, στις διαδικασίες που το αφορούν ενώπιον μιας δικαστικής αρχής, παρέχονται τα ακόλουθα δικαιώματα, την απόλαυση των οποίων μπορεί να ζητήσει και το ίδιο:

- α. να λαμβάνει οποιαδήποτε κατάλληλη πληροφορία,
  - β. να ερωτάται και να εκφράζει τη γνώμη του,
- (...))»

Άρθρο 6-Αποφασιστική διαδικασία

«Στις διαδικασίες που αφορούν ένα παιδί, η δικαστική αρχή, πριν να λάβει οποιαδήποτε απόφαση, οφείλει:

- α) να εξετάσει αν διαθέτει επαρκείς πληροφορίες για να λάβει μια απόφαση προς το ύψιστο συμφέρον του και, ενδεχομένως, να λάβει συμπληρωματικές πληροφορίες, ειδικότερα από την πλευρά των κατόχων γονικών ευθυνών,
- β) όταν το παιδί θεωρείται από το εσωτερικό δίκαιο ότι έχει μια επαρκή κρίση:
  - να εξασφαλίσει ότι το παιδί έχει λάβει οποιαδήποτε χρήσιμη πληροφορία,
  - να ρωτήσει στις κατάλληλες περιπτώσεις το παιδί προσωπικά, εν ανάγκη και' ιδίαν, η ίδια ή μέσω άλλων προσώπων ή οργάνων, με μια μορφή κατάλληλη προς την κρίση του, εκτός αν αυτή είναι εμφανώς αντίθετη προς τα ύψιστα συμφέροντα του παιδιού,
  - να επιτρέψει στο παιδί να εκφράσει τη γνώμη του.
- γ) να λάβει νόμιμα υπόψη τη γνώμη που εκφράστηκε από αυτό.»

47. Η Σύσταση CM/Rec (2012) 2 της Επιτροπής των Υπουργών προς τα Κράτη Μέλη για τη συμμετοχή των παιδιών και των νέων κάτω των 18 ετών (που εγκρίθηκε στις 28 Μαρτίου 2012 κατά την 1138^η συνεδρίαση των

Αντιπροσώπων των Υπουργών) έχει ως εξής, σε ό,τι αφορά το σχετικό της μέρος:

«Συστήνει στις κυβερνήσεις των Κρατών μελών:

1.να μεριμνούν ώστε όλα τα παιδιά και οι νέοι να μπορούν να ασκούν το δικαίωμά τους ακρόασης, λήψης στα σοβαρά και συμμετοχής στην λήψη αποφάσεων σε όλους τους τομείς που τοα αφορούν, λαμβάνοντας υπόψη τις απόψεις τους ανάλογα με την ηλικία τους και με το βαθμό της ωριμότητάς τους, (...)

48. Η Σύσταση της Επιτροπής των Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης αρ. Rec (1981) για την οικογενειακή διαμεσολάβηση που εγκρίθηκε στις 21 Ιανουαρίου 1998 αναφέρεται στον αυξανόμενο αριθμό οικογενειακών διαφορών, ιδίως εκείνες που προκύπτουν από χωρισμό ή διαζύγιο. Σημειώνοντας τις επιζήμιες συνέπειες των συγκρούσεων για τις οικογένειες, το κείμενο συστήνει στα Κράτη μέλη να καθιερώσουν ή να προωθήσουν την οικογενειακή διαμεσολάβηση ή, ενδεχομένως, να ενισχύσουν την υπάρχουσα διαμεσολάβηση. Σύμφωνα με το άρθρο 7 της Σύστασης, η προσφυγή στην οικογενειακή διαμεσολάβηση μπορεί «να βελτιώσει την επικοινωνία ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας, να μειώσει την σύγκρουση μεταξύ των μερών, να παράγει συμβιβαστικές συμφωνίες, να διασφαλίσει την συνέχεια των προσωπικών δεσμών μεταξύ των γονέων και των παιδιών, να μειώσει το οικονομικό και κοινωνικό κόστος του χωρισμού και του διαζυγίου για τα ίδια τα μέρη και για τα Κράτη» (βλέπε επίσης την Σύσταση της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης αρ.Rec (2002) 10 για την αστική διαμεσολάβηση που εγκρίθηκε στις 18 Σεπτεμβρίου 2002 καθώς και τις «Κατευθυντήριες γραμμές για τη βελτίωση της εφαρμογής των υφιστάμενων Συστάσεων σχετικά με την οικογενειακή διαμεσολάβηση σε αστικές υποθέσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας της δικαιοσύνης» CEPEJ (2007) 14).

B. Η Ευρωπαϊκή Ένωση

49.Το άρθρο 24 της Χάρτας Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης προβλέπει:

«1. Τα παιδιά έχουν δικαίωμα στην προστασία και την φροντίδα που απαιτούνται για την καλή διαβίωσή τους. Τα παιδιά μπορούν να

εκφράζουν ελεύθερα τη γνώμη τους. Η γνώμη τους σχετικά με ζητήματα που τα αφορούν λαμβάνεται υπόψη σε συνάρτηση με την ηλικία και την ωριμότητά τους.

2. Σε όλες τις πράξεις που αφορούν τα παιδιά, είτε επιχειρούνται από δημόσιες αρχές, είτε από ιδιωτικούς οργανισμούς, πρωταρχική σημασία πρέπει να δίνεται στο υπέρτατο συμφέρον του παιδιού.

3. Κάθε παιδί έχει δικαίωμα να διατηρεί τακτικά προσωπικές σχέσεις και απ'ευθείας επαφές με τους δύο γονείς του, εκτός εάν τούτο είναι αντίθετο προς το συμφέρον του.»

50. Οι σχετικές διατάξεις του Κανονισμού (ΕΚ) αρ.2201/2003 του Συμβουλίου της 27^{ης} Νοεμβρίου 2003 για τη διεθνή δικαιοδοσία και την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων σε γαμικές διαφορές και διαφορές γονικής μέριμνας («Κανονισμός Βρυξελλών II β») είναι οι ακόλουθες:

Άρθρο 11

«1. Όταν ένα φυσικό πρόσωπο, ίδρυμα ή οργάνωση που έχει δικαίωμα επιμέλειας προσφεύγει στις αρμόδιες αρχές κράτους μέλους προκειμένου να εκδοθεί, βάσει της Σύμβασης της Χάγης της 25ης Οκτωβρίου 1980 για τα αστικά θέματα της διεθνούς απαγωγής παιδιών (εφεξής "Σύμβαση της Χάγης του 1980"), απόφαση για την επιστροφή του παιδιού το οποίο μετακινήθηκε ή κατακρατείται παρανόμως σε κράτος μέλος διάφορο του κράτους μέλους όπου το παιδί είχε τη συνήθη διαμονή του αμέσως πριν από την παράνομη μετακίνηση ή κατακράτηση, ισχύουν οι παράγραφοι 2 έως 8.

2. Κατά την εφαρμογή των άρθρων 12 και 13 της Σύμβασης της Χάγης του 1980, εξασφαλίζεται ότι παρέχεται στο παιδί η δυνατότητα ακρόασης κατά τη διάρκεια της διαδικασίας, εκτός αν αυτό αντενδείκνυται λόγω της ηλικίας του ή του βαθμού ωριμότητάς του.

3. Το δικαστήριο το οποίο επιλαμβάνεται αίτησης επιστροφής ενός παιδιού, όπως προβλέπεται στην παράγραφο 1, ενεργεί αμέσως στα πλαίσια της διαδικασίας σχετικά με την αίτηση, χρησιμοποιώντας τις πλέον σύντομες διαδικασίες τις οποίες προβλέπει το εθνικό δίκαιο. Ανεξάρτητα από το προηγούμενο εδάφιο, το δικαστήριο εκδίδει την απόφασή του το αργότερο έξι εβδομάδες από την ενώπιόν του κατάθεση της αίτησης, εκτός αν αυτό καθίσταται αδύνατο λόγω εξαιρετικών περιστάσεων.

(...)

8. Ανεξάρτητα από απόφαση για τη μη επιστροφή του παιδιού σύμφωνα με το άρθρο 13 της Σύμβασης της Χάγης του 1980, οιαδήποτε μεταγενέστερη απόφαση η οποία διατάσσει την επιστροφή του παιδιού και έχει εκδοθεί από δικαστήριο αρμόδιο βάσει του παρόντος κανονισμού είναι εκτελεστή σύμφωνα με το κεφάλαιο III τμήμα 4, προκειμένου να εξασφαλισθεί η επιστροφή του παιδιού.»

Άρθρο 40

Πεδίο εφαρμογής

«1. Το παρόν τμήμα εφαρμόζεται όσον αφορά:

α) το δικαίωμα επικοινωνίας

και

β) την επιστροφή παιδιού που απορρέει από απόφαση διατάσσουσα την επιστροφή του παιδιού σύμφωνα με τα οριζόμενα στο άρθρο 11 παράγραφος 8.

(...)»

Άρθρο 42

Επιστροφή του παιδιού

«1. Εκτελεστή απόφαση εκδιδόμενη σε κράτος μέλος για την επιστροφή του παιδιού κατά την έννοια του άρθρου 40 παράγραφος 1 στοιχείο β), για την οποία έχει εκδοθεί πιστοποιητικό στο κράτος μέλος προέλευσης κατά τα οριζόμενα στην παράγραφο 2, αναγνωρίζεται σε άλλο κράτος μέλος και μπορεί να εκτελεστεί σε αυτό χωρίς να απαιτείται κήρυξη εκτελεστότητας και χωρίς να μπορεί να προσβληθεί ή αναγνώριση.

Ακόμη και αν το εθνικό δίκαιο δεν προβλέπει την εκτελεστότητα απευθείας εκ του νόμου, παρά ενδεχόμενη προσφυγή, απόφασης διατάσσουσας την επιστροφή του παιδιού η οποία προβλέπεται στο άρθρο 11 παράγραφος 8, το δικαστήριο του κράτους μέλους προέλευσης μπορεί

να κηρύξει την απόφαση εκτελεστή.»

ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΝΟΜΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

I. ΕΠΙ ΤΗΣ ΙΣΧΥΡΙΖΟΜΕΝΗΣ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗΣ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 8 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ

51. Η προσφεύγουσα διατυπώνει παράπονα για το ότι οι ελληνικές αρχές δεν τήρησαν τις ελληνικές και γαλλικές αποφάσεις που εκδόθηκαν υπέρ της σχετικά με την επιμέλεια του Α, ότι αρνήθηκαν να διευκολύνουν την επιστροφή του τελευταίου στη Γαλλία και ότι δεν έδωσαν καμία συνέχεια στα παράπονά της κατά του πρώην συζύγου της για απαγωγή παιδιού. Καταγγέλλει παραβίαση του άρθρου 8 της Σύμβασης, του οποίου η διατύπωση έχει ως εξής:

«1. Παν πρόσωπον δικαιούται εις τον σεβασμόν της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του, της κατοικίας του και της αλληλογραφίας του.

2. Δεν επιτρέπεται να υπάρξη επέμβασις δημοσίας αρχής εν τη ασκήσει του δικαιώματος τούτου, εκτός εάν η επέμβασις αύτη προβλέπεται υπό του νόμου και αποτελεί μέτρον το οποίον, εις μίαν δημοκρατικήν κοινωνίαν, είναι αναγκαίον δια την εθνικήν ασφάλειαν, την δημοσίαν ασφάλειαν, την οικονομικήν ευημερίαν της χώρας, την προάσπισιν της τάξεως και την πρόληψιν ποινικών παραβάσεων, την προστασίαν της υγείας ή της ηθικής, ή την προστασίαν των δικαιωμάτων και ελευθεριών άλλων.»

A. Επί του παραδεκτού

1. Μη εξάντληση των εσωτερικών ενδίκων μέσων

52. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι η προσφεύγουσα δεν εξάντλησε τα εσωτερικά ένδικα μέσα διότι δεν κίνησε διαδικασία εκτέλεσης της απόφασης αρ.404/2015. Κατά τη γνώμη της, εάν είχε κινηθεί μια τέτοια διαδικασία, ο Α.Β. θα μπορούσε να είχε υποβάλλει αντιρρήσεις, κατ'εφαρμογή του άρθρου 933 του ΚΠολΔ, και τα εθνικά δικαστήρια θα εξέταζαν την υπόθεση. Η Κυβέρνηση αναφέρει ότι, αντί γι αυτό, στις 19 Ιουνίου 2016, η προσφεύγουσα κατέθεσε στον Εισαγγελέα (παράγραφος 28 παραπάνω) αίτηση εφαρμογής του άρθρου 1 παρ.4 του υπ'αρ.2102/1992 νόμου ενώ κατά το νόμο αυτό ο Εισαγγελέας δεν είναι η αρμόδια αρχή. Προσθέτει ότι ο Εισαγγελέας κίνησε ωστόσο δίωξη σε βάρος του Α.Β. για αρπαγή παιδιού αλλά η διαδικασία αναβλήθηκε διότι η προσφεύγουσα δεν εμφανίστηκε για κατάθεση στη δικάσιμο της 31^{ης} Αυγούστου 2016.

53. Η Κυβέρνηση αναφέρει επίσης ότι το ζήτημα της επιμέλειας του Α. εκκρεμεί ενώπιον του Πρωτοδικείου Ιωαννίνων μετά την αγωγή που άσκησε ο Α.Β. για να ζητήσει την αναθεώρηση της απόφασης αρ.330/2008 που αποφάνθηκε επί της επιμέλειας των παιδιών και ότι η σχετική δικάσιμος ορίστηκε για την 3^η Μαΐου 2017. Προσθέτει ότι η εξέταση των αντιρρήσεων του Α.Β. κατά της αναγκαστικής εκτέλεσης της απόφασης αρ.32/2016 σε βάρος του εκκρεμεί ενώπιον του ίδιου δικαστηρίου.

54. Η προσφεύγουσα ισχυρίζεται ότι η απόφαση αρ.404/2015 ήταν οριστική και έφερε τον εκτελεστήριο τύπο. Εκτιμά ότι τα άρθρα 918, 927 και 950 του ΚΠολΔ σε καμία περίπτωση δεν την υποχρέωναν να ζητήσει πρόσθετο εκτελεστήριο τύπο. Αναφέρει ότι ζήτησε με πολλούς τρόπους την εκτέλεση της απόφασης αυτής: ειδοποιώντας τις ελληνικές αρχές, καταθέτοντας μήνυση ενώπιον του Εισαγγελέα και απευθύνοντας εξωδικαστική αίτηση στον Α.Β. για να της επιστρέψει τον Α. με αντίγραφο αυτής στην Εισαγγελία και στο ελληνικό και γαλλικό Υπουργείο Δικαιοσύνης. Ισχυρίζεται επίσης ότι οι αρχές δεν θα έπρεπε να θέτουν το βάρος της εκτέλεσης των δικαστικών αποφάσεων που διατάζουν την επιστροφή των παιδιών στους προσφεύγοντες και μόνο, ιδίως όταν εκείνοι ζουν στο εξωτερικό.

55. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι οι διατάξεις του άρθρου 35 της Σύμβασης δεν προβλέπουν παρά μόνο την εξάντληση των ενδίκων μέσων που πράγματι σχετίζονται με τις επίδικες παραβιάσεις και είναι διαθέσιμα και επαρκή. Πρέπει να υπάρχουν σε επαρκή βαθμό βεβαιότητας, όχι μόνον στην θεωρία, αλλά και στην πράξη, άλλως στερούνται της απαιτούμενης αποτελεσματικότητας και προσβασιμότητας. Το καθ' ου η προσφυγή Κράτος έχει την ευθύνη να καταδείξει ότι οι απαιτήσεις αυτές πληρούνται (*Paksas κατά Λιθουανίας*, αρ. 34932/04, παρ.75, ΕΔΔΑ 2011 και *Selmouni κατά Γαλλίας*, αρ.25803/94, ΕΔΔΑ 1999-V-(28.7.99), παρ.75). Επίσης, ο κανόνας της εξάντλησης των εσωτερικών ενδίκων μέσων δεν μπορεί να εφαρμόζεται αυτόματα και δεν έχει απόλυτο χαρακτήρα: κατά τον έλεγχο της τήρησής του, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι περιστάσεις της υπόθεσης. Επιπλέον, ο προσφεύγων που χρησιμοποίησε αποτελεσματική και επαρκή νομική οδό δεν μπορεί να κατηγορηθεί ότι δεν προσπάθησε να χρησιμοποιήσει άλλες που

ήταν διαθέσιμες αλλά που δεν παρουσίαζαν ουδόλως περισσότερες πιθανότητες επιτυχίας (*Haxhishabani κατά Λουξεμβούργου*, αρ. 52131/07, παρ.27, 20 Ιανουαρίου 2011, *Draon κατά Γαλλίας*, αρ. 1513/03, 21 Ιουνίου 2006, και *Aquilina κατά Μάλτας*, αρ. 25642/94, παρ.39, ΕΔΔΑ 1999-III).

56. Στην υπό κρίση υπόθεση, το Δικαστήριο σημειώνει ότι μετά την απόφαση αρ.404/2015 του Πρωτοδικείου Ιωαννίνων η προσφεύγουσα κατέθεσε, στις 3 και 15 Νοεμβρίου 2015 αντίστοιχα, ενώπιον του ίδιου δικαστηρίου αίτηση διόρθωσης του διατακτικού της άνω απόφασης, το οποίο η ενδιαφερόμενη εκτιμούσε ελλιπές, και αίτηση ανάκλησης της απόφασης αρ.308/2015, η οποία ανέθεσε προσωρινά την επιμέλεια του Α. στον Α.Β. Επισημαίνει ότι στις 15 Οκτωβρίου 2015, η προσφεύγουσα διαβίβασε επίσης με δικαστικό επιμελητή στον Α.Β. εξώδικο με το οποίο του ζητούσε να επιστρέψει τον Α. Στις 17 Οκτωβρίου 2015, όταν η προσφεύγουσα μετέβη στα Ιωάννινα για να παραλάβει τον Α, τέθηκε υπό αστυνομική κράτηση λόγω της μήνυσης που υπέβαλε σε βάρος της ο Α.Β. Στις 19 Ιουλίου 2016, κατέθεσε ενώπιον του Εισαγγελέα αίτηση εφαρμογής του νόμου που μεταφέρει στο εσωτερικό δίκαιο την Σύμβαση της Χάγης. Εκείνος κίνησε την προβλεπόμενη προς τούτο διαδικασία ενώπιον των κοινωνικών υπηρεσιών και, παράλληλα, άσκησε δίωξη σε βάρος του Α.Β. ενώπιον του Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων.

57. Το Δικαστήριο εκτιμά ότι η αναβολή της εξέτασης της υπόθεσης ενώπιον του άνω δικαστηρίου λόγω της απουσίας της προσφεύγουσας δεν έχει καμία επίπτωση στο ζήτημα που καλείται να εξετάσει υπό το πρίσμα του άρθρου 8 της Σύμβασης διότι η ποινική καταδίκη του Α.Β. δεν επέτρεπε την ουσιαστική επιστροφή του Α. Επίσης, κρίνει ότι το γεγονός ότι η έφεση του Α.Β. αναφορικά με την ανάθεση της οριστικής επιμέλειας του Α. εξακολουθεί να εκκρεμεί δεν έχει επίπτωση επί της εκτέλεσης της οριστικής απόφασης αρ.404/2015 αφού η διαδικασία αυτή θα μπορούσε να διαρκέσει έως την ενηλικίωση του Α.

58. Τέλος, ληφθέντος υπόψη του γεγονότος που αναφέρει η Κυβέρνηση ότι η διαδικασία σχετικά με τις αντιρρήσεις του Α.Β. εξακολουθεί να εκκρεμεί, πρέπει να σημειωθεί ότι το αντικείμενο της παρούσας αίτησης είναι η εκτέλεση της απόφασης αρ. 404/2015 και όχι εκείνη της απόφασης

αρ.32/2016 η οποία αφορά μόνο στις κυρώσεις που μπορούν να επιβληθούν στον Α.Β. σε περίπτωση άρνησης επιστροφής του Α.

59. Το Δικαστήριο θεωρεί ότι δεν θα μπορούσαμε να δεχθούμε ότι η προσφεύγουσα παρέμεινε αδρανής ως προς την εκτέλεση της απόφασης αρ.404/2015 ή ότι παρέλειψε να ασκήσει άλλα ένδικα βοηθήματα που θα υποχρέωναν τον Α.Β. να της επιστρέψει το γιο της Α. Απορρίπτει λοιπόν την ένσταση της Κυβέρνησης περί μη εξάντλησης των εσωτερικών ενδίκων μέσων.

2. Έλλειψη ιδιότητας θύματος

60. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι από την απόφαση της 16^{ης} Δεκεμβρίου 2016 με την οποία το Πρωτοδικείο Ιωαννίνων κήρυξε εαυτό αναρμόδιο για να αποφανθεί επί της προσωρινής επιμέλειας του Α. από τον πατέρα του, η προσφεύγουσα απώλεσε την ιδιότητα του θύματος. Εκτιμά συνεπώς ότι η προσωρινή διαταγή που εκδόθηκε στις 21 Σεπτεμβρίου 2016 (παράγραφος 39 ανωτέρω) δεν παράγει πλέον τα αποτελέσματά της και ότι η προσφεύγουσα δεν μπορεί πλέον να παραπονείται για παρακώλυση εκ μέρους των δικαστικών αρχών στην εκτέλεση της απόφασης αρ.404/2015.

61. Η προσφεύγουσα θεωρεί ότι εξακολουθεί να διατηρεί πλήρως την ιδιότητα του θύματος διότι ο Α. δεν της έχει ακόμη παραδοθεί. Ισχυρίζεται επιπλέον ότι το γεγονός ότι το ζήτημα της διαρκούς επιμέλειας του Α. αποτελεί αντικείμενο εκκρεμούσας ακόμη διαδικασίας δείχνει ότι οι ελληνικές αρχές δεν υιοθέτησαν τα κατάλληλα μέτρα για την εξασφάλιση της επιστροφής του Α. σε εκείνη.

62. Κατά την πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, με τον όρο «θύμα», το άρθρο 34 της Σύμβασης εννοεί το πρόσωπο που θίγεται άμεσα από την επίδικη πράξη ή παράλειψη. Η ύπαρξη αθέτησης των απαιτήσεων της Σύμβασης νοείται ακόμη και χωρίς βλάβη. Αυτή δεν παίζει ρόλο πάρα μόνο σε σχέση με το άρθρο 41 της Σύμβασης. Επομένως, απόφαση ή μέτρο ευνοϊκό για τον προσφεύγοντα δεν αρκεί κατά κανόνα να του αφαιρέσει την ιδιότητα του «θύματος» πάρα μόνο εάν οι εθνικές αρχές αναγνώρισαν, ρητά ή ουσιαστικά, και στη συνέχεια αποκατέστησαν την παραβίαση της Σύμβασης (βλέπε, μεταξύ άλλων, *Nada κατά Ελβετίας*, αρ. 10591/08, παρ.128, ΕΔΔΑ 2012, *Gafgen κατά Γερμανίας*, αρ. 22978/05, παρ.115,

ΕΔΔΑ 2010, και *Association Ekin κατά Γαλλίας*, αρ.39288/98, 18 Ιανουαρίου 2000).

63. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο σημειώνει ότι με την υπ'αρ.404/2015 απόφαση, η οποία ήταν οριστική, το Πρωτοδικείο Ιωαννίνων διέταξε τον Α.Β., με βάση τη Σύμβαση της Χάγης, να επιστρέψει τον Α. στην προσφεύγουσα. Διαπιστώνει επίσης ότι στις 8 Φεβρουαρίου 2016 το ίδιο αυτό δικαστήριο ανακάλεσε την υπ'αρ.308/2015 απόφασή του με την οποία είχε αναθέσει προσωρινά την επιμέλεια του Α στον πατέρα του και διατάζει κυρώσεις εναντίον του τελευταίου σε περίπτωση άρνησής του να εκτελέσει την απόφαση αρ.404/2015. Εντούτοις, επισημαίνει ότι παρά τις άνω αποφάσεις, η προσφεύγουσα δεν μπόρεσε ακόμη να παραλάβει το παιδί της. Σημειώνει ότι στις 24 Μαρτίου 2016, το ίδιο αυτό δικαστήριο απαγόρευσε ο Α. να παρατήσει το σχολείο των Ιωαννίνων πριν τη λήξη της σχολικής χρονιάς και στις 30 Σεπτεμβρίου 2016 ο Εισαγγελέας συμβούλευσε το Υπουργείο Δικαιοσύνης, κεντρική αρχή για την εφαρμογή της Σύμβασης της Χάγης να μην απομακρύνει τον Α. από το περιβάλλον του προκειμένου να τον ξαναστείλει στη μητέρα του. Τέλος, διαπιστώνει ότι ακόμη και μετά την απόφαση αρ. 309/2016 της 16^{ης} Δεκεμβρίου 2016 η οποία είχε ως αποτέλεσμα να καταστεί μάταιη η προσωρινή διαταγή της 21^{ης} Σεπτεμβρίου 2016, ο Α. δεν έφυγε από την Ελλάδα.

64. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Δικαστήριο θεωρεί ότι η προσφεύγουσα εξακολουθεί να είναι σε θέση να θεωρεί τον εαυτό της θύμα με την έννοια του άρθρου 34 της Σύμβασης. Απορρίπτει λοιπόν την σχετική ένσταση της Κυβέρνησης.

3. Συμπέρασμα

65. Κρίνοντας ότι η προσφυγή δεν είναι προδήλως αβάσιμη με την έννοια του άρθρου 35 παρ.3 α) της Σύμβασης και ότι δεν προσκρούει εξάλλου σε κανέναν άλλο λόγο απαραδέκτου, το Δικαστήριο την κηρύσσει παραδεκτή.

B. Επί της ουσίας

1. Επιχειρήματα των διαδίκων

α) Η προσφεύγουσα

66. Η προσφεύγουσα ισχυρίζεται ότι οι ελληνικές αρχές αθέτησαν προδήλως τις διαδικαστικές υποχρεώσεις τους, όπως αυτές απορρέουν από το άρθρο 8 της Σύμβασης.

67. Αναφέρει ότι τα ελληνικά δικαστήρια και οι εθνικές αρχές δεν έπαψαν να αποφαίνονται, ακόμη και προσωρινά, επί του δικαιώματος της επιμέλειας, καθιστώντας έτσι αδύνατη την ουσιαστική άσκηση των γονικών της δικαιωμάτων. Θεωρεί ότι υπήρξε στην πραγματικότητα δικαστική παρακώλυση στην εκτέλεση της απόφασης αρ.404/2015 σύμφωνα με την οποία απαγορευόταν στα ελληνικά δικαστήρια να πάρουν θέση επί της επιμέλειας του Α. πριν αποφασιστεί εάν ο τελευταίος έπρεπε να επιστρέψει στη Γαλλία.

68. Η προσφεύγουσα δηλώνει ότι οι ελληνικές αρχές συνέχισαν να λαμβάνουν μέτρα για να εκτιμήσουν τη βασιμότητα της αίτησής περί απόδοσης του Α. ενώ το ζήτημα αυτό είχε οριστικά επιλυθεί από το Πρωτοδικείο Ιωαννίνων με την απόφαση αρ.404/.2015. Αναφέρει ότι η συζήτηση για την επιθυμία του Α. και για το πλαίσιο διαβίωσής του είχε ήδη λάβει χώρα ενώπιον του δικαστηρίου τούτου, το οποίο είχε κρίνει υπέρ της επιστροφής στη Γαλλία. Οι αρχές θα έπρεπε να είχαν περιοριστεί στην εκτέλεση της απόφασης αυτής, ιδίως εντοπίζοντας τον Α., δίνοντας εντολή σε δικαστικό επιμελητή ή χορηγώντας την συνδρομή των αστυνομικών οργάνων για την παραλαβή του. Η προσφεύγουσα παραπονείται ότι οι κοινωνικές υπηρεσίες, οι δικαστικοί επιμελητές ή ο Εισαγγελέας δεν επέβαλαν σε καμία στιγμή στον Α.Β. την απόδοση του Α. σε εκείνη.

69. Τέλος, η προσφεύγουσα ισχυρίζεται ότι οι αρχές δεν ενήργησαν με την απαραίτητη ταχύτητα για αυτό το είδος των δικαστικών διαφορών. Υποστηρίζει ότι το Υπουργείο Δικαιοσύνης, λόγω της αδράνειας του Α.Β., ενημέρωσε απλά τον Εισαγγελέα, στις 12 Αυγούστου 2016, ότι η επιστροφή του παιδιού σε εκείνη δεν είχε ακόμη λάβει χώρα. Εκτιμά ότι η επιστολή αυτή είναι προδήλως καθυστερημένη εφόσον, αφενός, η υπ'αρ.404/2015 απόφαση υπήρχε από τις 30 Σεπτεμβρίου 2015 και, αφετέρου, ότι ο Εισαγγελέας δεν εκτίμησε ουδόλως ότι όφειλε να αναγκάσει τον πατέρα να αποδώσει το παιδί.

β) Η Κυβέρνηση

70. Η Κυβέρνηση βεβαιώνει ότι οι αρχές, τόσο οι διοικητικές όσο και οι δικαστικές, προσπαθούσαν διαρκώς να επιλύσουν τη διαφορά μεταξύ της προσφεύγουσας και του πρώην συζύγου της και, παράλληλα, να προστατέψουν τον Α. Δηλώνει ότι οι αρχές αυτές, καθώς και οι κοινωνικοί λειτουργοί, εξάντλησαν κάθε δυνατό μέσο προκειμένου να πείσουν τους δυο γονείς να συνεργαστούν για να αποκαταστήσουν, προς το υπέρτατο συμφέρον του παιδιού, τον διαλυμένο οικογενειακό δεσμό. Προσθέτει ότι οι αρχές δεν μπορούσαν ωστόσο να αναγκάσουν τον Α.Β. και την προσφεύγουσα να το κάνουν.

71. Ισχυρίζεται ότι οι δικαστικές αποφάσεις που εκδόθηκαν μετά την υπ'αρ.404/2015 απόφαση δεν παρεμπόδισαν την άσκηση από την προσφεύγουσα του δικαιώματος προσωρινής επιμέλειας του Α. Κατά τη γνώμη της, τα δικαστήρια αυτά, κάθε φορά που αποφάνθηκαν (στις 19 Φεβρουαρίου, 24 Μαρτίου, 21 Σεπτεμβρίου και 16 Δεκεμβρίου 2016) αφού ο Α.Β. είχε προσφύγει σε αυτά, άσκησαν τη διακριτική τους ευχέρεια, αξιολόγησαν κάθε φορά το ύψιστο συμφέρον του Α. και έλαβαν υπόψη τους την εξέλιξη του συμφέροντος αυτού-σε συνάρτηση με την ωριμότητα, τη συμπεριφορά και τις επιθυμίες του Α, καθώς και τον κίνδυνο ψυχολογικής βλάβης. Η Κυβέρνηση εκτιμά όμως ότι, τουλάχιστον μέχρι την τελευταία αυτή ημερομηνία, το συμφέρον του παιδιού επέτασσε να εξακολουθεί να πηγαίνει σε ελληνικό σχολείο, να παραμένει στο περιβάλλον του και να μην αποτελέσει αντικείμενο προσωρινής επιμέλειας από τις κοινωνικές υπηρεσίες δυνάμει της Σύμβασης της Χάγης. Αναφέρει ότι τα ελληνικά δικαστήρια ενώπιον των οποίων εκκρεμεί άλλωστε ακόμα έφεση κατά της απόφασης που ανέθεσε την οριστική επιμέλεια του Α. στην προσφεύγουσα, βασίστηκαν στο ύψιστο συμφέρον του παιδιού για να κρίνουν, στις 21 Μαρτίου 2016 και τις 21 Σεπτεμβρίου 2016 αντίστοιχα, ότι ο Α. έπρεπε να ολοκληρώσει την σχολική του χρονιά στα Ιωάννινα και να παραμείνει με τον πατέρα του όσο η προσφεύγουσα διέμενε στη Γαλλία. Δηλώνει επίσης ότι, με την απόφασή του αρ.309/2016, το Πρωτοδικείο Ιωαννίνων δεν έθεσε υπό αμφισβήτηση τις προηγούμενες αποφάσεις επί του συμφέροντος του Α. να παραμείνει προσωρινά στην Ελλάδα αλλά θεώρησε ότι δεν μπορούσε να αποφανθεί επί της επιμέλειας όσο τα γαλλικά δικαστήρια δεν αποφαίνονταν επί του

ζητήματος της επιστροφής του Α. στη Γαλλία στη βάση της Σύμβασης της Χάγης.

72. Η Κυβέρνηση δηλώνει ότι, εκτός από την αιτίασή της σχετικά με την εκτέλεση της υπ'αρ.404/2015 απόφασης με σκοπό να επιστρέψει ο Α. στη Γαλλία, η προσφεύγουσα δεν προέβη σε καμία ενέργεια ενώπιον των αρχών προκειμένου να μπορέσει να επικοινωνήσει με τον Α., ούτε για να ασκήσει δικαίωμα επικοινωνίας κατά την περίοδο της ισχυριζόμενης μη εκτέλεσης της άνω απόφασης. Προσθέτει ότι καμία από τις δικαστικές αποφάσεις που εκδόθηκαν στην υπόθεση αυτή δεν εμπόδισε την προσφεύγουσα να επικοινωνήσει με το γιο της.

2. Εκτίμηση του Δικαστηρίου

α) Γενικές αρχές

73. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει τη νομολογία του σύμφωνα με την οποία υπάρχει σήμερα ευρεία συναίνεση γύρω από την ιδέα ότι σε όλες τις αποφάσεις που αφορούν σε παιδιά το υπέρτατο συμφέρον τους είναι αυτό που πρέπει να υπερισχύει. Το συμφέρον του παιδιού έχει δύο όψεις. Αφενός, προβλέπει τη διατήρηση των δεσμών μεταξύ αυτού και της οικογένειάς του, ότι μόνον εντελώς εξαιρετικές περιστάσεις μπορούν κατά κανόνα να οδηγήσουν σε διακοπή του οικογενειακού δεσμού και ότι όλα πρέπει να γίνουν ώστε να διατηρηθούν οι προσωπικές σχέσεις και, ενδεχομένως, όταν έλθει η ώρα, να «ανασυσταθεί» η οικογένεια. Αφετέρου, συνεπάγεται ότι η κατοχύρωση για το παιδί μίας εξέλιξης σε υγιές περιβάλλον εμπεριέχεται στο συμφέρον αυτό και ότι το άρθρο 8 της Σύμβασης δεν επιτρέπει σε γονέα να πάρει μέτρα επιβλαβή για την υγεία και την ανάπτυξη του παιδιού του (*Neulinger και Shuruk κατά Ελβετίας*, αρ.41615/07, παρ.135-136, ΕΔΔΑ 2010). Η ίδια φιλοσοφία βρίσκεται στη βάση της Σύμβασης της Χάγης, η οποία προβλέπει κατά κανόνα την άμεση επιστροφή απαχθέντος παιδιού, εκτός από τις περιπτώσεις όπου υπάρχει σοβαρός κίνδυνος η επιστροφή αυτή να το εκθέτει σε σωματικό ή ψυχικό κίνδυνο ή να του δημιουργεί αφόρητη κατάσταση με οποιοδήποτε άλλο τρόπο (άρθρο 13, εδάφιο πρώτο, στοιχείο β). Με άλλα λόγια, η έννοια του ύψιστου συμφέροντος του παιδιού υπάρχει επίσης στη Σύμβαση της Χάγης (παραπάνω, παρ.137).

74. Το δικαίωμα στην προσωπική αυτονομία, το οποίο εμπίπτει στην έννοια της «ιδιωτικής ζωής» και καλύπτει στην περίπτωση των ενηλίκων το δικαίωμα να επιλέγουν πώς να ζουν τη ζωή τους, υπό τον όρο να μην προκαλούν αδικαιολόγητη βλάβη στα δικαιώματα και τις ελευθερίες του άλλου, έχει διαφορετική εμβέλεια στην περίπτωση των παιδιών. Αυτά, αντίθετα από τους ενήλικες, δεν διαθέτουν πλήρη αυτονομία αλλά είναι ωστόσο κάτοχοι δικαιωμάτων. Τα παιδιά ασκούν την περιορισμένη τους αυτονομία, η οποία αυξάνεται σταδιακά όσο αποκτούν ωριμότητα μέσω του δικαιώματός τους να ερωτώνται και να ακούγονται. Όπως διευκρινίζει το άρθρο 12 της Σύμβασης σχετικά με τα δικαιώματα του παιδιού, ένα παιδί με ικανότητα διάκρισης δικαιούται να εκφράσει ελεύθερα τη γνώμη του και η γνώμη του να λαμβάνεται δεόντως υπόψη σε συνάρτηση με την ηλικία του και το βαθμό ωριμότητάς του και, ειδικότερα, πρέπει να του δίνεται η δυνατότητα ακρόασης σε κάθε δικαστική ή διοικητική διαδικασία που το αφορά (*M. και M. κατά Κροατίας*, αρ.10161/13, παρ.171, 3 Δεκεμβρίου 2015).

75. Επιπλέον προκύπτει από το άρθρο 8 της Σύμβασης ότι η επιστροφή του παιδιού δεν μπορεί να διατάσσεται αυτόματα ή μηχανικά όταν εφαρμόζεται η Σύμβαση της Χάγης. Το υπέρτατο συμφέρον του παιδιού, από την άποψη της προσωπικής του ανάπτυξης, εξαρτάται πράγματι από πολλές ατομικές περιστάσεις, ιδίως την ηλικία του και την ωριμότητά του, από την παρουσία ή την απουσία των γονέων του, από το περιβάλλον στο οποίο ζει και την προσωπική του ιστορία. Για το λόγο αυτό πρέπει να εκτιμάται κατά περίπτωση. Το καθήκον αυτό ανήκει κατά πρώτο λόγο στις εθνικές αρχές, οι οποίες έχουν συχνά την ευκαιρία να έρχονται σε άμεση επαφή με τους ενδιαφερόμενους (παραπάνω, παρ.138). Τα εθνικά δικαστήρια πρέπει να εξετάζουν ενδελεχώς το σύνολο της οικογενειακής κατάστασης και μία σειρά από στοιχεία (*X. κατά Λεττονίας*, αρ.27853/09, παρ.104, ΕΔΔΑ 2013). Για τον σκοπό αυτό διαθέτουν κάποιο περιθώριο εκτίμησης, το οποίο συνοδεύεται ωστόσο από έναν ευρωπαϊκό έλεγχο δυνάμει του οποίου το Δικαστήριο εξετάζει υπό το πρίσμα της Σύμβασης τις αποφάσεις που εξέδωσαν κατά την άσκηση της ευχέρειας αυτής.

76. Το Δικαστήριο έκρινε επίσης επανειλημμένως ότι στις υποθέσεις σχετικά με την εκτέλεση των αποφάσεων που σχετίζονται με το οικογενειακό

δίκαιο, το καθοριστικό στοιχείο συνίσταται στο αν οι εθνικές αρχές έλαβαν, για να διευκολύνουν την εκτέλεση, όλα τα αναγκαία μέτρα που θα μπορούσε κανείς εύλογα να απαιτήσει από εκείνες, λαμβανομένων υπόψη των περιστάσεων της υπό κρίση υπόθεσης (*Hokkanen κατά Φιλανδίας*, 23 Σεπτεμβρίου 1994, παρ. 58, σειρά Α αρ.299-Α, *Ignaccolo-Zenide κατά Ρουμανίας*, αρ. 31679/96, παρ.96, ΕΔΔΑ 2000-Ι, *Sylvester κατά Αυστρίας*, αρ. 36812/97 και 40104/98, παρ.59, 24 Απριλίου 2003 και *Bajrami κατά Αλβανίας*, αρ.35853/04, παρ.52, 12 Δεκεμβρίου 2006).

77. Εάν μέτρα καταναγκασμού για παιδιά δεν είναι επιθυμητά στον ευαίσθητο αυτό τομέα (*Giorgioni κατά Ιταλίας*, αρ. 43299/12, παρ.64, 15 Σεπτεμβρίου 2016, και *Mitrova και Savik κατά της ΠΓΔΜ*, αρ.42534, παρ.77, 11 Φεβρουαρίου 2016), η χρήση κυρώσεων δεν πρέπει να αποκλείεται σε περίπτωση παράνομης συμπεριφοράς του γονέα με τον οποίο ζουν τα παιδιά (*Ignaccolo-Zenide*, ανωτέρω, παρ.106, και *Bajrami*, ανωτέρω, παρ.54). Το υπέρτατο συμφέρον του παιδιού μπορεί επίσης μερικές φορές να υπαγορεύσει το παιδί να μην χωρίζεται από τον γονέα με τον οποίο βρίσκεται ή να μην επιστρέφεται στον γονέα που τον ζητεί (*Raw και λοιποί κατά Γαλλίας*, αρ.10131/11, παρ.80, 7 Μαρτίου 2013).

78. Για να προσδιοριστεί εάν οι εθνικές αρχές τήρησαν τις υποχρεώσεις που τους επιβάλλει το άρθρο 8, πρέπει να ληφθεί δεόντως υπόψη η κατάσταση όλων των μελών της οικογένειας διότι η προστασία που εγγυάται η διάταξη αυτή εκτείνεται σε όλη την οικογένεια (*Jeunesse κατά Κάτω-Χωρών*, αρ.12738/10, παρ.177, ΕΔΔΑ 2014 και *Kasper Nowakowski κατά Πολωνίας*, αρ.32407/13, παρ.71, 10 Ιανουαρίου 2017). Η κατανόηση και η συνεργασία του συνόλου των ενδιαφερόμενων προσώπων αποτελούν πάντα έναν σημαντικό παράγοντα (*Maumousseau και Washington κατά Γαλλίας*, αρ.39388/05, παρ.83, 6 Δεκεμβρίου 2017), συχνά η μόνη λύση που να είναι ειρηνική, πρόσφορη και να λαμβάνει υπόψη την ψυχολογική κατάσταση του παιδιού. Η ύπαρξη αστικής διαμεσολαβητικής οδού στο εθνικό δικαστικό σύστημα, όπως πρεσβεύει η Σύσταση της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης αρ. Rec (98)1 για την οικογενειακή διαμεσολάβηση, είναι επιθυμητή ως υποστήριξη μίας τέτοιας συνεργασίας στο σύνολο των διαδίκων (*Cengiz Kilic κατά Τουρκίας*, αρ. 16192/06,

παρ.132-133, 6 Δεκεμβρίου 2011 και *Kacper Nowakowski κατά Πολωνίας*, ανωτέρω, παρ.87).

79. Η καταλληλότητα των μέτρων που λαμβάνουν οι αρχές κρίνεται ειδικότερα από την ταχύτητα της εφαρμογής τους, το πέρασμα του χρόνου που μπορεί να έχει ανεπανόρθωτες επιπτώσεις στις σχέσεις μεταξύ των παιδιών και εκείνου του γονέα που δεν ζει μαζί τους. Η Σύμβαση της Χάγης προβλέπει άλλωστε ένα σύνολο μέτρων για την εξασφάλιση της άμεσης επιστροφής των παιδιών που έχουν μετακινηθεί ή κατακρατηθεί παράνομα σε ένα συμβαλλόμενο Κράτος, και το άρθρο του 11 διευκρινίζει ότι οι επιληφθείσες δικαστικές ή διοικητικές αρχές πρέπει να ενεργούν επείγοντως ενόψει της επιστροφής αυτής (βλέπε, ιδίως, *Ignaccolo-Zenide*, ανωτέρω, παρ.102, *Καρουσιώτης κατά Πορτογαλίας*, αρ.23205/08, παρ.84-91, ΕΔΔΑ 2011 (αποσπάσματα), και *Raw και λοιποί*, ανωτέρω, παρ.83).

β) Εφαρμογή των αρχών στην υπό κρίση υπόθεση

80. Το Δικαστήριο σημειώνει εξ αρχής ότι: η υπ'αρ.330/2008 απόφαση ανέθεσε την επιμέλεια των παιδιών στην προσφεύγουσα και όρισε δικαίωμα επικοινωνίας για τον πατέρα. Η απόφαση του δικαστή οικογενειακών υποθέσεων της Charleville-Mézières του Ιουλίου 2013 όρισε την κατοικία του Α. στη Γαλλία και χορήγησε στον πατέρα του δικαίωμα επικοινωνίας στην Ελλάδα. Η υπ'αρ.404/2015 απόφαση του Πρωτοδικείου Ιωαννίνων διέταξε την επιστροφή του Α. στη μητέρα του κατ'εφαρμογή των διατάξεων της Σύμβασης της Χάγης. Η απόφαση του δικαστή οικογενειακών υποθέσεων της Charleville-Mézières της 2ας Οκτωβρίου 2015 ανέφερε ότι η κατοικία του Α. ήταν εκείνο της μητέρας του στη Γαλλία και ότι ο Α.Β. τον είχε κατακρατήσει παράνομα στην Ελλάδα. Ότι η υπ'αρ.31/2016 απόφαση του Πρωτοδικείου Ιωαννίνων ανακάλεσε την προηγούμενη απόφαση του ίδιου δικαστηρίου με την οποία είχε αναθέσει προσωρινά την επιμέλεια του Α. στον πατέρα του και την ανέθεσε στην προσφεύγουσα. Πολλές δικαστικές αποφάσεις, εκ των οποίων δύο οριστικές-η υπ'αρ.404/2015 απόφαση και εκείνη του δικαστή οικογενειακών υποθέσεων της Charleville-Mézières της 2ας Οκτωβρίου 2015-έδωσαν την επιμέλεια του Α. στην προσφεύγουσα.

81. Το Δικαστήριο εκτιμά ότι στο μέτρο που οδηγούν σε ευθύνη του καθ'ου Κράτους τα πραγματικά περιστατικά της υπό κρίση υπόθεσης

αποτελούν σαφώς επέμβαση στην άσκηση του δικαιώματος σεβασμού της οικογενειακής ζωής της προσφεύγουσας, ότι η μη εκτέλεση της απόφασης χορήγησης του δικαιώματος της επιμέλειας στέρησε την παρουσία του γιου της, Α.

82. Οφείλει λοιπόν να προσδιορίσει εάν οι εθνικές αρχές έλαβαν για να εξασφαλίσουν την επιστροφή του Α. «όλα τα μέτρα που μπορούσε κανείς εύλογα να απαιτήσει από εκείνες» ή, με άλλα λόγια, εάν έλαβαν «τα αναγκαία και κατάλληλα μέτρα» προς τον σκοπό τούτο (*Raw και λοιποί*, ανωτέρω, παρ.84). Αυτό ισχύει άρα ακόμη περισσότερο εν προκειμένω που το καθ'ου η προσφυγή Κράτος ανήκει επίσης στη Σύμβαση της Χάγης, του οποίου το άρθρο 7 καταρτίζει κατάλογο μέτρων που τα Κράτη πρέπει να λαμβάνουν για να εξασφαλίσουν την άμεση επιστροφή των παιδιών.

83. Κατά πρώτο λόγο, το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι λόγω του οριστικού χαρακτήρα της υπ'αρ.404/2015 απόφασης, επιβαλλόταν στις δικαστικές αρχές καθώς και στις διοικητικές αρχές και στους κοινωνικούς λειτουργούς να λάβουν μέτρα ικανά να προωθήσουν την εκτέλεση αυτής.

84. Το Δικαστήριο σημειώνει ότι στις 19 Ιουλίου 2016, η προσφεύγουσα κατέθεσε ενώπιον του Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων αίτηση εφαρμογής του άρθρου 1^{ου} του υπ'αρ.2102/1992 νόμου περί κύρωσης της Σύμβασης της Χάγης. Καλούσε τον Εισαγγελέα να διατάξει την αρμόδια υπηρεσία του Υπουργείου Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων να αναλάβουν προσωρινά την επιμέλεια του Α εωσότου αυτός να της επιστραφεί σύμφωνα με την απόφαση αρ.404/2015 που της είχε δώσει την επιμέλεια του παιδιού. Την ίδια ημέρα όμως, ο Εισαγγελέας διαβίβασε την αίτηση αυτή στις αρμόδιες υπηρεσίες, εκ των οποίων οι κοινωνικές υπηρεσίες του Δήμου Ιωαννίνων. Κίνησε επίσης δίωξη σε βάρος του Α.Β. για απαγωγή παιδιού και άρνηση συμμόρφωσης σε δικαστική απόφαση. Από την άλλη, οι κοινωνικές υπηρεσίες του Δήμου Ιωαννίνων κινητοποιήθηκαν γρήγορα όταν ο Εισαγγελέας απευθύνθηκε σε εκείνες σχετικά με την αίτηση της προσφεύγουσας: προσπάθησαν επανειλημμένως να εντοπίσουν τον Α. κατά τον μήνα Αυγούστου 2016 και συνομίλησαν τελικά μαζί του στις 26 Αυγούστου.

85. Στις διαπιστώσεις τους που περιέχονται στην έκθεση που συντάχθηκε μετά τη συνομιλία αυτή, σημείωσαν ότι το παιδί επιθυμούσε να παραμείνει με τον πατέρα του όπου ζούσε με τον αδερφό του και την πατρική του γιαγιά μέχρι ο αδερφός του να ολοκληρώσει τις δευτεροβάθμιες σπουδές του και να αποφασίσει για τον τόπο όπου επιθυμεί να τις συνεχίσει. Σύμφωνα με την έκθεση αυτή, ο Α. είχε επίσης δηλώσει ότι επιθυμούσε η μητέρα του να σταματήσει να πηγαίνει στα δικαστήρια και να βρεθεί μία λύση. Είχε παραπονεθεί για την αναστολή της φοίτησής του επί τέσσερις εβδομάδες, γεγονός για το οποίο θεωρούσε τη μητέρα του υπεύθυνη και ισχυριζόταν ότι ήθελε να συνεχίσει να πηγαίνει στο σχολείο στα Ιωάννινα. Είχε εκφράσει έντονο θυμό κατά της μητέρας του και επαναλάβει ότι δεν ήθελε να επιστρέψει στη Γαλλία. Ο κοινωνικός λειτουργός προσέθεσε ότι ήταν επιτακτικό για τους γονείς να βρουν συμβιβαστική λύση και να σταματήσουν να διαταράσσουν την ψυχολογική κατάσταση των παιδιών, ιδίως εκείνη του Α., και για τα παιδιά να επισκεφθούν παιδοψυχίατρο.

86. Στις 26 Αυγούστου 2016, οι Α. και Ι., ηλικίας 13 και 16 ετών αντίστοιχα, είχαν ακροαστεί από το Πλημμελειοδικείο στο πλαίσιο της εξέτασης της μήνυσης που κατέθεσε στις 17 Αυγούστου 2016 η προσφεύγουσα για απαγωγή παιδιού. Επί τη ευκαιρία αυτή, ο Α. είχε δηλώσει ότι ήθελε να παραμείνει με τον αδερφό του και τον πατέρα του διότι αισθανόταν πιο ασφαλής μαζί τους και επειδή δεν δεχόταν ψυχολογικές πιέσεις πλαϊ τους. Είχε προσθέσει ότι αγαπούσε τη μητέρα του αλλά ότι, μετά από αυτά που είχε κάνει, δεν μπορούσε να την συγχωρήσει.

87. Τέλος, σε έκθεση που συνέταξε στις 15 Σεπτεμβρίου 2016 ο ψυχολόγος της παιδιατρικής κλινικής Ιωαννίνων που κλήθηκε να αξιολογήσει τις διαπιστώσεις του κοινωνικού λειτουργού, ο ψυχολόγος σημείωνε ότι ο Α. είχε επαναλάβει με σταθερό και σαφή τρόπο την επιθυμία του να παραμείνει στην Ελλάδα όπου θα ήταν κοντά στον αδερφό του και όπου θα μπορούσε να διατηρήσει τις προσωπικές του σχέσεις και να συνεχίσει τις δραστηριότητές του. Ο Α. φέρεται επίσης να του ανέφερε αίσθημα κόπωσης και λύπης σε ό,τι αφορά στη διαμάχη μεταξύ της μητέρας και του πατέρα του, αλλά και θυμού κατά της μητέρας του λόγω της επιμονής της να τον κάνει να επιστρέψει στη Γαλλία παρά την θέλησή του. Ο

ψυχολόγος πρότεινε να μην χωρίσουν τα παιδιά δεδομένου ότι και τα δύο περιέγραφαν την σχέση τους ως πηγή αμοιβαίας στήριξης και βοήθειας.

88. Επιβάλλεται η διαπίστωση ότι το άρθρο 7 της Σύμβασης της Χάγης υποχρεώνει τις κεντρικές αρχές των Κρατών μελών να συνεργάζονται μεταξύ τους και να προωθούν συνεργασία μεταξύ των αρμόδιων αρχών στα αντίστοιχα Κράτη τους για να εξασφαλίσουν την οικειοθελή παράδοση του παιδιού ή να διευκολύνουν μία συμβιβαστική λύση (παράγραφος 44 ανωτέρω). Εντούτοις, δεδομένων των περιστάσεων της υπό κρίση υπόθεσης και ιδίως των άκρως συγκρουσιακών σχέσεων της προσφεύγουσας και του πρώην συζύγου της και του γεγονότος ότι εκείνη διέμενε στη Γαλλία, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι οι αρχές δύσκολα μπορούσαν να προκρίνουν την οδό της συνεργασίας και της διαπραγμάτευσης μεταξύ των γονέων του Α., όπως προτείνει το προαναφερόμενο άρθρο 7 ή εκείνη της διαμεσολάβησης που προσβέυεται στην Σύσταση της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης για την οικογενειακή διαμεσολάβηση (παράγραφος 48 ανωτέρω). Πρέπει επίσης να τονιστεί ότι κατά την εποχή των προαναφερόμενων γεγονότων, ο Α, είχε φτάσει στην ηλικία της ικανότητας διάκρισης και η σαφώς εκφρασμένη βούλησή του να παραμείνει στην Ελλάδα δεν μπορούσε παρά να παίξει σημαντικό ρόλο στις επιλογές που προσφέρονταν στις αρχές. Το ύψιστος συμφέρον του παιδιού αντιτίθεται κατά κανόνα στη λήψη μέτρων καταναγκασμού σε βάρος του. Το Δικαστήριο σημειώνει εξάλλου ότι το άρθρο 13 της Σύμβασης της Χάγης, το οποίο επικαλείται άλλωστε η προσφεύγουσα, προβλέπει ότι η δικαστική ή διοικητική αρχή μπορεί επίσης να αρνηθεί να διατάξει την επιστροφή του παιδιού εάν διαπιστώσει ότι εκείνο αντιτίθεται σε αυτό και έφτασε σε ηλικία και ωριμότητα όπου κρίνεται κατάλληλο να ληφθεί υπόψη η γνώμη αυτή (παράγραφος 44 ανωτέρω).

89. Επίσης, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι στο άρθρο 11 παρ.8, ο Κανονισμός Βρυξελλών II β (παράγραφος 50 ανωτέρω) προβλέπει την δυνατότητα των αρχών του Κράτους καταγωγής να αντιτάσσονται σε απόφαση μη επιστροφής που τυχόν εξέδωσαν οι αρχές του Κράτους όπου κατέφυγε το παιδί. Μία τέτοια απόφαση «επιστροφής ανεξάρτητα από» φέρει εκτελεστό χαρακτήρα στο Κράτος όπου κατέφυγε, χωρίς να απαιτείται δήλωση αναγνώρισης του εκτελεστικού της χαρακτήρα και χωρίς να είναι

δυνατόν να αντιταχθεί κανείς στην αναγνώρισή της (άρθρο 42 παρ.1 σε συνδυασμό με το άρθρο 11 παρ.8 του Κανονισμού). Εντούτοις, εν προκειμένω, το Δικαστήριο ξεκινάει από την ιδέα ότι το άρθρο 11 παρ.8 του Κανονισμού δεν εφαρμόζεται εφόσον δεν υπάρχει γαλλική δικαστική απόφαση που να διατάζει επίσημα την επιστροφή του παιδιού σύμφωνα με τους όρους της απόφασης αυτής. Πράγματι, η απόφαση της 2ας Οκτωβρίου 2015 που εξέδωσε ο δικαστής οικογενειακών υποθέσεων της Charleville-Mézières δεν πληροί αυτές τις προϋποθέσεις.

90. Σε κάθε περίπτωση, οι ελληνικές αρχές, εκτός από το να ανταποκριθούν στο γράμμα του άρθρου 8, φαίνονται να έχουν επίσης ενεργήσει σύμφωνα με το πνεύμα της Σύμβασης της Χάγης και του Κανονισμού. Σε σχέση με το θέμα αυτό, δεν πρέπει κανείς να παραβλέψει ότι η απόφαση του 2015 βασιζόταν σε στοιχεία του 2013 όταν ο ίδιος άνω δικαστής όρισε την κατοικία του Α. στη Γαλλία. Το Δικαστήριο παρατηρεί, ακόμα, ότι η άνω απόφαση δεν έλαβε υπόψη της το γεγονός ότι ο Α. είχε αδελφό που έμεινε στην Ελλάδα και τον πολύ στενό δεσμό που τους ένωνε. Με άλλα λόγια, η εν λόγω απόφαση δεν έλαβε υπόψη της την οικογενειακή κατάσταση στο σύνολό της. Επιπλέον, η κατάσταση επί όλα αυτά τα χρόνια είχε αλλάξει ριζικά σε σημείο που ο Α. δεν επιθυμούσε πλέον να ακολουθήσει τη μητέρα του στη Γαλλία και είχε εκφράσει τη βούλησή του να παραμείνει με τον αδερφό του και τον πατέρα του κοντά στους οποίους ένιωθε ασφαλής. Ο Α. είχε γνωστοποιήσει τη βούλησή του αυτή πολύ έντονα ενώπιον τόσο των κοινωνικών λειτουργών (παράγραφος 34 ανωτέρω) όσο και ενώπιον του Πλημμελειοδικείου (παράγραφος 36 ανωτέρω). Τα στοιχεία αυτά δεν μπορούν να παραβλέπονται κατά την εκτίμηση της συμπεριφοράς των ελληνικών αρχών, οι οποίες έλαβαν υπόψη τους το σύνολο της οικογενειακής κατάστασης, την πορεία αυτής στο χρόνο και το υπέρτατο συμφέρον των δύο αδερφών και ιδίως του Α. ο οποίος ήταν ήδη δεκατριών ετών την εποχή εκείνη.

91. Η εκφρασμένη βούληση ενός παιδιού με επαρκή κρίση είναι στοιχείο κλειδί που πρέπει να λαμβάνεται υπόψη σε κάθε δικαστική ή διοικητική διαδικασία που το αφορά (*M. και M. κατά Κροατίας*, ανωτέρω, παρ.171). Το δικαίωμα ακρόασης ενός παιδιού και συμμετοχής του στη λήψη απόφασης σε οικογενειακή διαδικασία που το θίγει κατά πρώτο λόγο

κατοχυρώνεται από πολλά διεθνή νομικά εργαλεία. Το άρθρο 12 της Διεθνούς Σύμβασης σχετικά με τα δικαιώματα του παιδιού χορηγεί έτσι στο παιδί το δικαίωμα ακρόασης σε κάθε δικαστική ή διοικητική διαδικασία που το αφορά (παράγραφος 45 ανωτέρω). Το δικαίωμα αυτό προβλέπεται επίσης από τα άρθρα 3 και 6 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την άσκηση των δικαιωμάτων του παιδιού του Συμβουλίου της Ευρώπης (παράγραφος 46 ανωτέρω), την Σύσταση CmRec (2012) 2 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης (παράγραφος 47 ανωτέρω) καθώς και από το άρθρο 24 παρ.1 της Χάρτας των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (παράγραφος 49 ανωτέρω).

92. Τα εν λόγω εργαλεία προσθέτουν ότι οι διοικητικές ή δικαστικές αρμόδιες αρχές πρέπει να λαμβάνουν δεόντως υπόψη τους τη γνώμη που εκφράζει το παιδί. Έτσι, το άρθρο 13 της Σύμβασης της Χάγης προβλέπει ότι οι αρχές αρνούνται να διατάξουν την επιστροφή του παιδιού εάν διαπιστώσουν ότι αυτό αντιτίθεται στην επιστροφή του και ότι, λαμβανομένων υπόψη της ηλικίας του και της ωριμότητάς του, ενδείκνυται να λαμβάνεται υπόψη η γνώμη αυτή (παράγραφος 44 ανωτέρω). Η υποχρέωση των αρχών να λαμβάνουν δεόντως υπόψη τους τις γνώμες των παιδιών επαναλαμβάνεται στην προαναφερόμενη Ευρωπαϊκή Σύμβαση και την Σύσταση καθώς και στο άρθρο 24 παρ.1 της άνω Χάρτας Θεμελιωδών Δικαιωμάτων.

93. Σχετικά με τα παραπάνω και με το σχετικό περιθώριο εκτίμησης του καθ' ου η προσφυγή Κράτος, το Δικαστήριο κρίνει ότι οι ελληνικές αρχές έλαβαν τα μέτρα που μπορούσε κανείς εύλογα να απαιτήσει από εκείνες για να εκπληρώσουν τις θετικές τους υποχρεώσεις, όπως αυτές απορρέουν από το άρθρο 8 της Σύμβασης. Επομένως δεν υπήρξε παραβίαση της διάταξης αυτής.

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ ΑΥΤΟΥΣ, ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

1. *Κηρύσσει* ομόφωνα την προσφυγή παραδεκτή,
2. *Κρίνει*, με πέντε ψήφους έναντι δύο, ότι δεν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 8 της Σύμβασης.

Συντάχθηκε στη γαλλική γλώσσα και στη συνέχεια κοινοποιήθηκε εγγράφως την 1^η Φεβρουαρίου 2018, κατ'εφαρμογή του άρθρου 77 παρ.2 και 3 του Κανονισμού του Δικαστηρίου.

(υπογραφή)
Renata Degener
Αναπληρώτρια Γραμματέας

(υπογραφή)
Kristina Pardalos
Πρόεδρος

Στην παρούσα απόφαση επισυνάπτεται, σύμφωνα με τα άρθρα 45 παρ.2 της Σύμβασης και 74 παρ.2 του Κανονισμού, η έκθεση των χωριστών απόψεων των δικαστών Wojtyczek και Koskelo.

K.P. (μονογραφή)

R.D. (μονογραφή)

ΑΝΤΙΘΕΤΗ ΓΝΩΜΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗ WOJTYCZEK

1. Δεν συμμερίζομαι την άποψη της πλειοψηφίας κατά την οποία το άρθρο 8 της Σύμβασης δεν παραβιάστηκε στην παρούσα υπόθεση.

2. Το ζήτημα της άσκησης των γονεϊκών δικαιωμάτων και της επιμέλειας των παιδιών εξετάστηκε επανειλημμένως με πολύ μεγάλη προσοχή από τα ελληνικά και γαλλικά δικαστήρια. Όπως διαπιστώνει δικαίως η πλειοψηφία, μία σειρά δικαστικών αποφάσεων έδωσαν την επιμέλεια του Α. στην προσφεύγουσα (παράγραφος 79 της απόφασης). Δεν υπάρχει κανένας λόγος αμφισβήτησης των αποφάσεων αυτών τόσο από ουσιαστική όσο και από διαδικαστική άποψη. Υπό τις συνθήκες αυτές, δεν εναπόκειται στο Δικαστήριο να επανεξετάσει την ουσία της υπόθεσης και να επιλύσει το ίδιο το ζήτημα της επιμέλειας των παιδιών.

Διαπιστώνω ότι μεγάλο μέρος των αποφάσεων που έδωσαν την επιμέλεια του Α. στην προσφεύγουσα δεν εκτελέστηκε ποτέ. Ειδικότερα, η απόφαση της 30^{ης} Σεπτεμβρίου 2015 που εξέδωσε το Πρωτοδικείο Ιωαννίνων δεν εκτελέστηκε με την απαραίτητη ταχύτητα. Επίσης, μετά από κάποιο διάστημα, αυτή η οριστική δικαστική απόφαση αμφισβητήθηκε ευθέως από την ελληνική Εισαγγελία, η οποία πολύ απλά αρνήθηκε να την εκτελέσει

(παράγραφοι 28 και 38). Καμία άλλη δικαστική απόφαση όμως δεν εκδόθηκε που να ακυρώνει τη διαταγή απόδοσης του παιδιού στη μητέρα. Είναι δύσκολο να παραδεχθούμε, σε ένα Κράτος δικαίου, ότι η εκτελεστική εξουσία μπορεί να αμφισβητήσει την εξουσία του δικαστή με αυτό τον τρόπο.

3. Η πλειοψηφία αναδεικνύει την εκφρασμένη βούληση του παιδιού.

Αποσιωπά το γεγονός ότι το παιδί επηρεάζεται πάντα πολύ από εκείνον τον γονέα που ασκεί την ουσιαστική επιμέλεια. Πολύ συχνά, η επιμέλεια χρησιμοποιείται για να χειραγωγηθεί το παιδί και να στραφεί εναντίον του άλλου γονέα. Με το πέρασμα του χρόνου, η επιρροή του γονέα που ασκεί την επιμέλεια αυξάνεται και ο ρόλος του δεύτερου γονέα στη ζωή του παιδιού μειώνεται. Συμπεριφορά που αποσκοπεί στη διαφύλαξη και την παράταση της επιμέλειας του παιδιού με τετελεσμένα γεγονότα, αντίθετα στο νόμο, γίνεται σε βάρος του γονέα που σέβεται το νόμο. Πολύ συχνά, παραβιάζει επίσης το υπέρτατο συμφέρον του παιδιού. Στην παρούσα υπόθεση, η απουσία ταχείας εκτέλεσης της από 30 Σεπτεμβρίου 2015 απόφασης που εξέδωσε το Πρωτοδικείο Ιωαννίνων συνετέλεσε πολύ να αυξηθεί η απροθυμία του Α. να επιστρέψει στη Γαλλία. Αυτή η απροθυμία, ενισχυμένη από τη μη εκτέλεση των δικαστικών αποφάσεων από τις αρχές, χρησιμοποιήθηκε στη συνέχεια από τον πατέρα ως ασπίδα για την προστασία των δικαιωμάτων του.

4. Διαπιστώνει εξάλλου ότι, στην παρούσα υπόθεση, τα ελληνικά δικαστήρια εξέδωσαν αντιφατικές αποφάσεις. Ειδικότερα, στις 8 Φεβρουαρίου 2016, το Πρωτοδικείο Ιωαννίνων ανακάλεσε την απόφαση που έδωσε προσωρινά την επιμέλεια του Α στον πατέρα και ανέθεσε την επιμέλεια του παιδιού αυτού στη μητέρα. Στις 24 Μαρτίου 2016, το ίδιο δικαστήριο απαγόρευσε την εγκατάλειψη εκ μέρους του παιδιού του Σχολείου Ιωαννίνων, εμποδίζοντας de facto την εκτέλεση της απόφασης της 8^{ης} Φεβρουαρίου 2016.

5. Η σημερινή κατάσταση είναι άσχετη με το θέμα της εκτίμησης της συμμόρφωσης προς τη Σύμβαση των περασμένων πράξεων και παραλείψεων που καταλογίζονται στις εθνικές αρχές. Ακόμη και αν υποτεθεί ότι το υπέρτατο συμφέρον του παιδιού αντιτίθετο στην επιστροφή του στη Γαλλία το 2017, αυτό δεν αποτελεί επιχείρημα κατά της διαπίστωσης της

παραβίασης της Σύμβασης το 2015 και το 2016. Εξάλλου, η διαπίστωση παραβίασης της Σύμβασης σε υπόθεση σχετικά με απαγωγή παιδιού από γονέα δεν σημαίνει αναγκαστικά ότι -στο πλαίσιο της εκτέλεσης της απόφασης του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων- το παιδί πρέπει να επιστρέφεται στον άλλο γονέα.

6. Η πλειοψηφία εκφράζει την ακόλουθη γνώμη:

«Επιβάλλεται η διαπίστωση ότι το άρθρο 7 της Σύμβασης της Χάγης υποχρεώνει τις κεντρικές αρχές των Κρατών μελών να συνεργάζονται μεταξύ τους και να προωθούν συνεργασία μεταξύ των αρμόδιων αρχών στα αντίστοιχα Κράτη τους για να εξασφαλίσουν την οικειοθελή παράδοση του παιδιού ή να διευκολύνουν μία συμβιβαστική λύση (παράγραφος 44 ανωτέρω). Εντούτοις, δεδομένων των περιστάσεων της υπό κρίση υπόθεσης και ιδίως των άκρως συγκρουσιακών σχέσεων της προσφεύγουσας και του πρώην συζύγου της και του γεγονότος ότι εκείνη διέμενε στη Γαλλία, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι οι αρχές δύσκολα μπορούσαν να προκρίνουν τον δρόμο της συνεργασίας και της διαπραγμάτευσης μεταξύ των γονέων του Α., όπως προτείνει το προαναφερόμενο άρθρο 7 ή εκείνη της διαμεσολάβησης που υποστηρίζει η Σύσταση της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης για την οικογενειακή διαμεσολάβηση (παράγραφος 48 ανωτέρω).»

Υπενθυμίζει δικαίως την σύσταση σχετικά με την οικογενειακή διαμεσολάβηση. Σε ό,τι με αφορά, διαπιστώνω ότι η οδός της διαμεσολάβησης πρεσβεύεται ειδικά για τις πολύ συγκρουσιακές καταστάσεις. Οι εθνικές αρχές αναγνώρισαν ρητά την ανάγκη δημιουργίας κλίματος εμπιστοσύνης (παράγραφος 38). Δεν κατέβαλαν όμως προσπάθειες για να επιχειρήσουν να μειώσουν την έκταση της διαμάχης και, ειδικότερα, δεν προσπάθησαν καν να προτείνουν στους γονείς την οδό της διαμεσολάβησης.

7. Η προσέγγιση της πλειοψηφίας οδηγεί όχι μόνο στην επανεξέταση της υπόθεσης αλλά και σε μία άδικη απόφαση. Κινδυνεύει να παροτρύνει τους γονείς να δημιουργούν, στις οικογενειακές διαφορές, τετελεσμένα γεγονότα και να υπερασπίζονται τα συμφέροντά τους με παράνομα μέσα που δεν δικαιολογούνται ούτε από κατάσταση ανάγκης, ούτε από την πολιτική ανυπακοή.

ΜΕΙΟΨΗΦΟΥΣΑ ΑΠΟΨΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗ ΚΟΣΚΕΛΟ

1. Στην παρούσα υπόθεση η προσφεύγουσα είναι μια μητέρα, κάτοικος Γαλλίας, που έχει την επιμέλεια του γιου της ο οποίος κατακρατήθηκε παράνομα στην Ελλάδα από τον πατέρα του. Η προσφεύγουσα απέτυχε στις προσπάθειές της να εξασφαλίσει την επιστροφή του τέκνου στην κοινή συνήθη κατοικία τους στη Γαλλία. Οι αιτιάσεις της εγείρουν το ερώτημα αν οι ελληνικές αρχές σεβάστηκαν ή όχι το δικαίωμα της προσφεύγουσας στην οικογενειακή ζωή σύμφωνα με το άρθρο 8 της Σύμβασης. Κατά την πλειοψηφία, δεν υπήρξε παραβίαση των δικαιωμάτων της προσφεύγουσας.

2. Λυπούμαι, αλλά αδυνατώ να συμφωνήσω με το συμπέρασμα της πλειοψηφίας στην παρούσα υπόθεση. Κατά τη γνώμη μου, το καθ' ου κράτος δεν συμμορφώθηκε με τις υποχρεώσεις του που απορρέουν από το άρθρο 8. Επίσης, θεωρώ ότι η παρούσα υπόθεση εγείρει θέματα που έχουν θεμελιώδη σημασία σε παρόμοιες καταστάσεις. Κρίνω τις θέσεις και τα συμπεράσματα της πλειοψηφίας εξαιρετικά προβληματικά από τη σκοπιά του γενικότερου συμφέροντος να διασφαλιστεί επαρκής αντίδραση των αρχών σε πολύπλοκα και ευαίσθητα θέματα που μπορεί να ανακύψουν σε καταστάσεις διάσπασης μιας οικογένειας σε διασυνοριακό επίπεδο. Η απόφαση που υιοθέτησε η πλειοψηφία είναι επίσης δύσκολο να συμβιβαστεί με την υφιστάμενη νομολογία του Δικαστηρίου.

3. Θα ξεκινήσω με μια σειρά παρατηρήσεων γενικότερης φύσεως για να θέσω συνοπτικά ορισμένα θέματα που, κατά τη γνώμη μου, είναι σημαντικό να ληφθούν υπόψη εν προκειμένω. Στη συνέχεια θα διατυπώσω ορισμένα σχόλια στην απόφαση που υιοθέτησε η πλειοψηφία, για να εκθέσω τη δική μου ανάλυση της προκείμενης υπόθεσης, και θα κλείσω με ορισμένες συμπερασματικές παρατηρήσεις.

Εισαγωγικές παρατηρήσεις

4. Ενώ η διάσπαση μιας οικογένειας συχνά δημιουργεί δύσκολα θέματα και καταστάσεις για τους εμπλεκόμενους, τα προβλήματα που αναφέρονται σε διασυνοριακό επίπεδο είναι, αναπόφευκτα, ακόμα πιο πολύπλοκα και δυσεπίλυτα. Ως εκ τούτου, είναι πολύ σημαντικό να υπάρχει ένα σαφές και λειτουργικό διαδικαστικό πλαίσιο για την αντιμετώπιση αυτών των καταστάσεων και συγκρούσεων. Σε αντίθετη περίπτωση, υπάρχει μεγάλος κίνδυνος τα προβλήματα που δημιουργούνται από τη διάσπαση μιας οικογένειας να επιδεινωθούν περαιτέρω από δυσλειτουργικές ενέργειες των αρχών που καλούνται να βοηθήσουν στην επίλυση των ζητημάτων. Όταν ο χωρισμός ενός ζεύγους και η επακόλουθη σύγκρουση μεταξύ των γονέων οδηγεί στην παράνομη κατακράτηση ή

την απαγωγή ενός τέκνου, η ζωή του τέκνου διαταράσσεται πρώτα από την ίδια τη διάσπαση της οικογένειας και στη συνέχεια από τη μονομερή ενέργεια ενός από τους γονείς. Και πάλι, έχει κρίσιμη σημασία οι αρμόδιες αρχές να είναι σε θέση να ενεργούν, ακόμα και στο ιδιαίτερα απαιτητικό διασυνοριακό επίπεδο, με τρόπο που μπορεί να βοηθήσει στην επίλυση της κατάστασης, και όχι να την επιδεινώνει. Καθώς η πάροδος του χρόνου αλλάζει τις υφιστάμενες συνθήκες, η αρμόζουσα διεξαγωγή των διαδικασιών έχει ζωτική σημασία για την εξασφάλιση των δικαιωμάτων και των συμφερόντων των ενδιαφερομένων. Επιπλέον, δυσλειτουργικές και παρατεταμένες διαδικασίες εν τέλει λειτουργούν προς όφελος του ενήλικα που προέβη σε μονομερείς ενέργειες σχετικά με το τέκνο του. Συνεπώς, η ποιότητα και η ομαλή, προβλέψιμη και αξιόπιστη λειτουργία των διαδικασιών αποτελούν κρίσιμο παράγοντα τόσο από τη σκοπιά των επιμέρους υποθέσεων όσο και από τη σκοπιά της αποτροπής παράνομων ενεργειών σε άλλες παρόμοιες καταστάσεις.

5. Ακριβώς γι' αυτούς τους λόγους υιοθετήθηκε η Σύμβαση της Χάγης για τα Αστικά Θέματα της Διεθνούς Απαγωγής Παιδιών, και για τους ίδιους λόγους, σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Σύμβαση της Χάγης συμπληρώθηκε και ενισχύθηκε με διατάξεις που περιέχονται στον Κανονισμό του Συμβουλίου (ΕΚ) αριθ. 2201/2003 («Κανονισμός Βρυξέλλες Ια» – στα γαλλικά, «Κανονισμός Βρυξέλλες ΙΙ bis»). Νομίζω ότι αξίζει να σημειωθεί ότι τα δικαιώματα και τα συμφέροντα των μερών, συμπεριλαμβανομένων των συμφερόντων του παιδιού, πρέπει να αντιμετωπίζονται σε αυτό το διαδικαστικό πλαίσιο, καθόσον μάλιστα έχει θεσπιστεί ακριβώς γι' αυτό το σκοπό. Τυχόν μη σεβασμός του διαδικαστικού πλαισίου δεν συντείνει στην εξασφάλιση αυτών των δικαιωμάτων και συμφερόντων, αλλά αντίθετα συμβάλλει στην υπονόμευσή τους.

6. Σύμφωνα με τις πάγιες διατάξεις του διεθνούς δικαίου, του δικαίου που διέπει το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του δικαίου της ΕΕ, σε ενέργειες που αφορούν παιδιά πρέπει να λαμβάνεται πρωτίστως υπόψη το συμφέρον του παιδιού, όπως προβλέπει το άρθρο 3 παρ. 1 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Εν προκειμένω, όμως, δεν πρέπει να παραβλέπεται ότι η ίδια η τελευταία Σύμβαση περιέχει ρητή διάταξη σύμφωνα με την οποία τα Συμβαλλόμενα Κράτη οφείλουν να λαμβάνουν μέτρα εναντίον των αθέμιτων μετακινήσεων παιδιών στο εξωτερικό και εναντίον της μη επανόδου τους (άρθρο 11), αναγνωρίζοντας έτσι τη σημασία αυτών των μέτρων από τη σκοπιά του συμφέροντος του παιδιού.

7. Ενώ σε όλες τις ενέργειες που αφορούν παιδιά πρώτιστο μέλημα πρέπει αναμφίβολα να είναι το συμφέρον του παιδιού, πρέπει επίσης να λαμβάνεται υπόψη ότι η

αρχή αυτή εντούτοις λειτουργεί σε συνδυασμό με άλλες θεμελιώδεις αρχές, ιδίως την αρχή της νομιμότητας, η οποία αποτελεί βασικό στοιχείο του κράτους δικαίου. Στις δημόσιες αρχές επιτρέπεται να ενεργούν μόνο στο πλαίσιο των νόμιμων αρμοδιοτήτων τους και να ασκούν τις εξουσίες τους ως προς τη λήψη αποφάσεων για τις οποίες υφίσταται νομική βάση. Το συμφέρον του παιδιού συνιστά ουσιαστικό μέλημα όταν μια αρχή ασκεί αρμοδιότητες που της έχουν ανατεθεί νόμιμα, αλλά το συμφέρον του παιδιού δεν μπορεί να δημιουργήσει αρμοδιότητες τις οποίες δεν διαθέτει εκ του νόμου μια αρχή, ή να άρει τα όρια αυτών των αρμοδιοτήτων. Όπως έχει δηλώσει το Δικαστήριο σε πολλές περιπτώσεις, το κράτος δικαίου αποτελεί βάση της Σύμβασης και των διατάξεών της (π.χ. για το κράτος δικαίου ως εγγενές στοιχείο του σκοπού του άρθρου 8, βλ. *Roman Zakharov κατά Ρωσίας* [GC], αριθ. 47143/06, παρ. 228, ECHR 2015).

8. Έτσι, δεν είναι δυνατόν να παραβλέπεται ότι η παρούσα υπόθεση εμπίπτει άμεσα στο πλαίσιο εφαρμογής του Κανονισμού Βρυξέλλες Ια, ο οποίος αποτελεί άμεσα εφαρμόσιμο και δεσμευτικό μέρος της ελληνικής – αλλά και της γαλλικής – έννομης τάξης, και ότι ο Κανονισμός αυτός ορίζει με σαφήνεια τη δικαιοδοσία των οικείων δικαστικών αρχών και των δύο κρατών που εμπλέκονται στην παρούσα υπόθεση. Το συμφέρον του παιδιού πρέπει να γίνει σεβαστό και να θεραπευθεί εντός του δικαιοδοτικού πλαισίου που ορίζει ο Κανονισμός.

9. Το ίδιο ισχύει και για το δικαίωμα του παιδιού να εκφράζει τη γνώμη του και η γνώμη αυτή να λαμβάνεται υπόψη σε οποιοδήποτε θέμα ή κατάσταση που επηρεάζει το παιδί (άρθρο 12 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού και άρθρο 24 παρ. 1 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ). Το δικαίωμα αυτό πρέπει να γίνεται σεβαστό στο πλαίσιο των σχετικών διαδικασιών που αφορούν ή επηρεάζουν το παιδί.

10. Ο συγκεκριμένος λόγος για τον οποίο γίνονται αυτές οι επισημάνσεις θα γίνει εμφανής παρακάτω.

Το ιστορικό της υπόθεσης

11. Είναι χρήσιμο στο σημείο αυτό να γίνει μια συνοπτική παρουσίαση του ιστορικού της προκείμενης υπόθεσης.

(α) Η προσφεύγουσα και ο σύζυγός της έλαβαν διαζύγιο το 2008 και το τότε αρμόδιο ελληνικό δικαστήριο ανέθεσε την επιμέλεια του Α. και του μεγαλύτερου αδελφού του στην προσφεύγουσα (βλ. παρ. 7 και 8 της παρούσας απόφασης).

(β) Τον Οκτώβριο του 2011 η προσφεύγουσα μετεγκαταστάθηκε στη Γαλλία, ακολουθούμενη από τον Α. στις αρχές του 2012 (παρ. 8 έως 10).

(γ) Η συνήθης κατοικία του Α. βρισκόταν στη Γαλλία, όπως επιβεβαίωσε το αρμόδιο γαλλικό δικαστήριο το 2013 (παρ. 13).

(δ) Το Μάιο του 2015 ο Α. κατακρατήθηκε παράνομα στην Ελλάδα ενώ ο πατέρας του ασκούσε το δικαίωμα επικοινωνίας μαζί του σε περίοδο διακοπών (παρ. 14).

(ε) Τον Ιούνιο του 2015 υπεβλήθη αίτηση επιστροφής του Α., σύμφωνα με τη Σύμβαση της Χάγης, από τη Γαλλική Αρμόδια Αρχή στην Ελληνική Αρμόδια Αρχή, η οποία διαβιβάστηκε αμέσως στο αρμόδιο ελληνικό δικαστήριο (το γεγονός αυτό δεν αναφέρεται στην απόφαση που υιοθέτησε η πλειοψηφία, η οποία μνημονεύει μόνο μια αίτηση που κατέθεσε η προσφεύγουσα το Σεπτέμβριο του 2015 (βλ. παρ. 19), αλλά επιβεβαιώνεται στις παρατηρήσεις που υπέβαλε η Ελληνική Κυβέρνηση).

(στ) Στις 30 Σεπτεμβρίου 2015 το αρμόδιο ελληνικό δικαστήριο (ασκώντας δικαιοδοσία η οποία περιοριζόταν στη λήψη απόφασης επί της αίτησης επιστροφής του παιδιού) εξέδωσε απόφαση διατάσσοντας την επιστροφή του Α. στη συνήθη κατοικία του στη Γαλλία (παρ. 20).

(ζ) Η απόφαση αυτή, η οποία διέταξε την επιστροφή του παιδιού στη Γαλλία, είναι οριστική (παρ. 21).

(η) Οι ελληνικές αρχές δεν εκτέλεσαν την απόφαση.

12. Σύμφωνα με τους δεσμευτικούς και άμεσα εφαρμοστέους δικαιοδοτικούς κανόνες του Κανονισμού Βρυξέλλες Ια, η δικαιοδοσία σε θέματα που αφορούν τη γονική μέριμνα του Α. ανήκε και παρέμενε στη Γαλλία. Τα ελληνικά δικαστήρια ήταν αρμόδια να αποφασίσουν μόνον επί της αίτησης επιστροφής του Α. στη Γαλλία.¹ Τα ελληνικά δικαστήρια άσκησαν τη δικαιοδοσία τους και διέταξαν την επιστροφή του Α. στη Γαλλία.

13. Δεν υπάρχει καμία ένδειξη ότι ο πατέρας του Α. κατέθεσε σε αρμόδιο γαλλικό δικαστήριο αίτηση σχετικά με θέματα που αφορούν τη γονική μέριμνα του Α. Αντιθέτως, προκύπτει ότι ο πατέρας κλητεύθηκε νόμιμα να παραστεί στη διαδικασία που κίνησε η προσφεύγουσα ενώπιον του αρμόδιου γαλλικού δικαστηρίου το Σεπτέμβριο του 2015, η οποία οδήγησε στην έκδοση απόφασης τον Οκτώβριο του 2015 (βλ. παρ. 22 της απόφασης), αλλά ούτε παρέστη ούτε παραστάθηκε στις διαδικασίες που αφορούσαν τα δικαιώματα των γονέων (όπως αναφέρεται στην απόφαση που εξέδωσε το γαλλικό δικαστήριο στις 2 Οκτωβρίου 2015).

---

¹ Πέραν του ζητήματος της επιστροφής του παιδιού, τα ελληνικά δικαστήρια είχαν αρμοδιότητα, εφόσον ήταν αναγκαίο, να διατάζουν οποιοδήποτε επείγον προσωρινό ή ασφαλιστικό μέτρο σύμφωνα με το άρθρο 20 του Κανονισμού.

Σχόλια επί της απόφασης που υιοθέτησε η πλειοψηφία

14. Ευθύς εξαρχής, είναι εντυπωσιακό να παρατηρήσει κανείς ότι οι «γενικές αρχές» που εκτίθενται από την πλειοψηφία στις παρ. 73 έως 74 ελάχιστη σχέση έχουν με τις «γενικές αρχές» που υιοθέτησε (σχεδόν ομόφωνα) το Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης στην απόφασή του επί της υπόθεσης *X. κατά Λεττονίας* (αριθ. προσφυγής 27853/09, παρ. 92-108, ECHR 2013), παρόλο που με την απόφαση αυτή το Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης προσπάθησε να αποσαφηνίσει την προσέγγιση του Δικαστηρίου σχετικά με την εφαρμογή του άρθρου 8 σε καταστάσεις που αφορούν την παράνομη μετακίνηση ή κατακράτηση τέκνου, μετά τη σύγχυση που είχε προκληθεί από την προγενέστερη απόφαση του Τμήματος Ευρείας Σύνθεσης στην υπόθεση *Neulinger και Shuruk κατά Ελβετίας* (αριθ. προσφυγής 41615/07, ECHR 2010), η οποία επικρίθηκε έντονα ως εσφαλμένη και ως ενέχουσα τον κίνδυνο να υπονομεύσει τον όλο μηχανισμό που έχει δημιουργήσει η Σύμβαση της Χάγης (και, κατά μείζονα λόγο, τον ενισχυμένο μηχανισμό που προβλέπει ο Κανονισμός Βρυξέλλες Ια). Στην υπόθεση *X. κατά Λεττονίας*, το Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης διατύπωσε μακροσκελές σκεπτικό της διορθωτικής αναδιατύπωσης των γενικών αρχών που πρέπει να καθοδηγούν την εφαρμογή του άρθρου 8 της Σύμβασης στο πλαίσιο αυτό. Στην παρούσα υπόθεση, όμως, η πλειοψηφία παρέχει μια εκδοχή η οποία παραλείπει και παραβλέπει βασικά στοιχεία των γενικών αρχών που εκτίθενται στην απόφαση επί της υπόθεσης *X. κατά Λεττονίας*. Ακόμα περισσότερο, αυτό γίνεται με τρόπο που, κατά τη γνώμη μου, δεν είναι παρά μια παραποίηση αυτών των αρχών, παρόλο που αυτές διατυπώθηκαν με ρητό σκοπό τη διαμόρφωση μιας αντίληψης για το πώς τα σχετικά νομικά κείμενα μπορούν και πρέπει να εναρμονιστούν περισσότερο. Θεωρώ αυτή την εξέλιξη εξαιρετικά προβληματική και ανησυχητική, στο βαθμό που μπορεί να υποδηλώνει απροθυμία της πλειοψηφίας του παρόντος Τμήματος να προσυπογράψει την κατεύθυνση των αρχών που διατυπώνονται στην απόφαση επί της υπόθεσης *X. κατά Λεττονίας*. Επίσης, σημειώνω ότι, εν προκειμένω, η παρούσα απόφαση συνιστά απόκλιση από την προσέγγιση που υιοθετήθηκε σε αρκετές άλλες αποφάσεις του Τμήματος που αντιμετώπιζαν παρόμοιες καταστάσεις μη εκτέλεσης διαταγής επιστροφής τέκνου που μετακινήθηκε ή κατακρατήθηκε παράνομα (βλ. π.χ. *Raw κ.λπ. κατά Γαλλίας*, αριθ. προσφυγής 10131/11, 7 Μαρτίου 2013, *López Guió κατά Σλοβακίας*, αριθ. προσφυγής 10280/12, 3 Ιουνίου 2014, *Blaga κατά Ρουμανίας*, αριθ. προσφυγής 54443/10, 1 Ιουλίου 2014, *M.A. κατά Αυστρίας*, αριθ. προσφυγής 4097/13, 15 Ιανουαρίου 2015, και *Sénèze κατά Αυστρίας*, αριθ. προσφυγής 53661/15, 21 Σεπτεμβρίου 2017).

15. Ειδικότερα, θέλω να τονίσω ότι το Δικαστήριο έχει κατ' επανάληψη δηλώσει ότι στον τομέα της διεθνούς απαγωγής παιδιών οι υποχρεώσεις που επιβάλλονται στα Συμβαλλόμενα Κράτη από το άρθρο 8 της Σύμβασης πρέπει να ερμηνεύονται υπό το φως των απαιτήσεων της Σύμβασης της Χάγης (βλ. την προαναφερθείσα απόφαση επί της υπόθεσης *X. κατά Λεττονίας*, παρ. 93). Στο πλαίσιο αυτό, έχει αναγνωριστεί ότι η «φιλοσοφία» σχετικά με το συμφέρον του παιδιού είναι εγγενής στη Σύμβαση της Χάγης και κατοχυρώνεται στον Κανονισμό Βρυξέλλες Ια (αυτόθι, παρ. 97). Επίσης, έχει αναγνωριστεί από αυτό το Δικαστήριο ότι η εκτίμηση του συμφέροντος του παιδιού εξαρτάται από το πλαίσιο, ότι οι σκοποί της αποτροπής και της άμεσης επιστροφής αντιστοιχούν σε μια ειδική αντίληψη του «συμφέροντος του παιδιού», ότι το πλαίσιο των διαδικασιών για την επιστροφή του παιδιού μετά από παράνομη μετακίνηση ή κατακράτησή του είναι διακριτό από τις διαδικασίες που αφορούν την επιμέλεια του προσώπου του και ότι το συμφέρον του παιδιού δεν μπορεί να γίνεται αντιληπτό με τον ίδιο τρόπο είτε το δικαστήριο εξετάζει αίτηση επιστροφής του παιδιού σύμφωνα με τη Σύμβαση της Χάγης είτε κρίνει επί της ουσίας μια αίτηση ανάθεσης της επιμέλειας ή της γονικής μέριμνας του παιδιού (αυτόθι, παρ. 95 και 100-101). Όσον αφορά το κεντρικό πρόβλημα που ανέκυψε από την προαναφερθείσα απόφαση του Δικαστηρίου στην υπόθεση *Neulinger και Shuruk*, δηλ. την απαίτηση για «εις βάθος εξέταση της όλης κατάστασης της οικογένειας και μιας ολόκληρης σειράς παραγόντων» (βλ. παρ. 139 της εν λόγω απόφασης και παρ. 74 της παρούσας απόφασης), το Δικαστήριο στην υπόθεση *X. κατά Λεττονίας* διευκρίνισε ρητά ότι η εν λόγω φράση δεν έχει σκοπό να διατυπώσει οποιαδήποτε αρχή σχετικά με την εφαρμογή της Σύμβασης της Χάγης από τα εθνικά δικαστήρια (βλ. την προαναφερθείσα απόφαση επί της υπόθεσης *X. κατά Λεττονίας*, παρ. 105).

16. Ενόψει της σημασίας των παραπάνω διαπιστώσεων του Δικαστηρίου, οι οποίες αναγνωρίζουν το ρόλο των νομικών κειμένων που έχουν θεσπιστεί για την αντιμετώπιση καταστάσεων απαγωγής παιδιού ως μέτρων για την υλοποίηση του συμφέροντος του παιδιού – συμπεριλαμβανομένων των συμφερόντων της δημιουργίας και διατήρησης ενός μηχανισμού αποτροπής –, το θεωρώ ανησυχητικό και διόλου λυσιτελές αν η νομολογία αυτού του Δικαστηρίου δεν διατηρήσει μια σταθερή και συνεπή γραμμή σχετικά με τις γενικές αρχές που πρέπει να διέπουν την εκ μέρους του αντιμετώπιση των επιμέρους υποθέσεων.

17. Όσον αφορά τώρα την αξιολόγηση της προκείμενης υπόθεσης από την πλειοψηφία, θα επικεντρώσω τα σχόλιά μου στα κύρια προβλήματα όπως τα βλέπω,

καθώς το ζήτημα είναι αν οι ελληνικές αρχές, παρά τη μη εκτέλεση της οριστικής απόφασης του αρμόδιου ελληνικού δικαστηρίου που διέτασσε την επιστροφή του Α. στη Γαλλία, μπορεί να θεωρηθεί ότι συμμορφώθηκαν προς τις υποχρεώσεις που απορρέουν από το άρθρο 8.

18. Πρώτον, σημειώνω ότι σύμφωνα με την πλειοψηφία, η οριστική απόφαση επιστροφής συνεπαγόταν καθήκον των εθνικών αρχών να λάβουν μέτρα υπέρ της εκτέλεσής της («de prendre des mesures de nature à favoriser l'exécution», βλ. παρ. 82 της απόφασης). Στο πλαίσιο αυτό, η πλειοψηφία δίνει έμφαση στο ανεπιθύμητο των μέτρων καταναγκασμού εις βάρος του παιδιού (βλ. παρ. 76 και 87). Αυτό που δεν λαμβάνεται υπόψη, όμως, είναι το ακόμα πιο συναφές θέμα της χρήσης μέτρων καταναγκασμού εναντίον του προσώπου κατά του οποίου εκδόθηκε η απόφαση, δηλ. του πατέρα (βλ. την προαναφερθείσα απόφαση στην υπόθεση *Raw κ.λπ.*, παρ. 93). Εν προκειμένω φαίνεται ότι υπήρξαν ελλείψεις, στις οποίες θα αναφερθώ λεπτομερέστερα παρακάτω (παρ. 28).

19. Δεύτερον, η πλειοψηφία έδωσε ακόμα μεγαλύτερη έμφαση στο δικαίωμα του παιδιού να εκφράζει τη γνώμη του και την ανάγκη να λαμβάνεται υπόψη η γνώμη αυτή. Αυτό που παραβλέπεται όμως είναι ότι το εν λόγω δικαίωμα του παιδιού, αν και είναι σημαντικό, δεν μπορεί να αποσπαστεί από το δικονομικό πλαίσιο εντός του οποίου πρέπει να εξασφαλιστεί ο σεβασμός του (βλ. π.χ. την προαναφερθείσα απόφαση στην υπόθεση *Blaga*, παρ. 32-33 και 77-80, ως παράδειγμα υπόθεσης όπου το αρμόδιο εθνικό δικαστήριο διεξήγαγε ενδελεχή εξέταση εν προκειμένω). Η πλειοψηφία βασίζεται σε μεγάλο βαθμό σε απόψεις που εκφράστηκαν μετά την υιοθέτηση της οριστικής απόφασης που διέτασσε την επιστροφή του Α. στη Γαλλία. Όμως, ανεξαρτήτως αν υπήρχαν περιστάσεις που δικαιολογούσαν τη μη επιστροφή, είναι σημαντικό να λάβουμε υπόψη ότι η προσφεύγουσα είχε δικαίωμα να εξεταστεί δεόντως η αίτησή της στο πλαίσιο διαδικασίας ενώπιον του αρμόδιου δικαστηρίου. Στην παρούσα υπόθεση, η προσφεύγουσα είχε ήδη επιτύχει την έκδοση οριστικής απόφασης που διέτασσε την επιστροφή του παιδιού, και δεν ήταν δυνατόν το αποτέλεσμα αυτής της οριστικής απόφασης να ανατραπεί λόγω μεταγενέστερων ερευνών σε θέματα που είχαν ήδη κριθεί χωρίς να υπάρξει παραβίαση του εκ του άρθρου 8 δικαιώματός της να απολαύσει αποτελεσματική δικονομική προστασία.

20. Ομοίως, ενώ το συμφέρον του παιδιού αποτελεί πρώτιστο μέλημα, πρέπει να λειτουργεί εντός του πλαισίου των αρμοζουσών διαδικασιών που ορίζει ο νόμος. Το συμφέρον του παιδιού δεν μπορεί να λειτουργεί ως δικαιολογία για να επανεξετάσουν

επί της ουσίας οι αρχές εκτέλεσης της απόφασης θέματα που έχουν ήδη κριθεί οριστικά από τα αρμόδια δικαστήρια. Ως συνήθως, οι προσφυγές που προβλέπονται κατά δικαστικών αποφάσεων περιλαμβάνονται στο σύστημα των ένδικων μέσων, αλλά από τη στιγμή που έχει εκδοθεί οριστική δικαστική απόφαση, τα δικαιώματα του παιδιού δεν αποτελούν από μόνα τους βάση ώστε άλλες αρχές να αποκτήσουν αρμοδιότητα να αναιρέσουν ή να ανατρέψουν το αποτέλεσμα οριστικών δικαστικών αποφάσεων (μεταγενέστερες αλλαγές των περιστάσεων για λόγους που δεν οφείλονται στις κρατικές αρχές είναι άλλο θέμα).

21. Με άλλα λόγια, το συμφέρον και τα άλλα δικαιώματα του παιδιού πρέπει να λειτουργούν εντός του πλαισίου των συνήθων αρχών του κράτους δικαίου και δεν μπορούν να τις καταστρατηγούν. Ως εκ τούτου, η ανάλυση που διεξήγαγε η πλειοψηφία κατά τη γνώμη μου δεν επαρκεί για να δικαιολογήσει κρίση ότι δεν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 8. Και αυτό το θέμα θα το πραγματευθώ αναλυτικότερα παρακάτω (παρ. 30-36).

22. Τρίτον, όσον αφορά την ταχύτητα των μέτρων εκτέλεσης, η πλειοψηφία δεν δίνει προσοχή στην αρχική περίοδο μετά την οριστική διαταγή επιστροφής του Α. Η διαδικασία που οδήγησε στην απόφαση αυτή δεν ολοκληρώθηκε εντός της συνήθους προθεσμίας έξι εβδομάδων από την υποβολή της αίτησης της Γαλλικής Κεντρικής Αρχής. Ενώ η καθυστέρηση δεν ήταν υπερβολική, υπήρξε ωστόσο μια έλλειψη στην απόφαση, που συνίστατο στην απουσία διατακτικού με την επιβολή καταναγκαστικών μέτρων κατά του πατέρα, μια παράλειψη που οδήγησε σε χωριστές διαδικασίες για τη θεραπεία της (βλ. παρ. 24 της απόφασης). Επιπλέον, η πλειοψηφία δεν εξηγεί καθόλου γιατί η εξέταση που διεξήγαγε επικεντρώθηκε μόνο στην περίοδο μετά τις 19 Ιουλίου 2016, ημερομηνία την οποία η προσφεύγουσα υπέβαλε αίτηση να ανατεθεί προσωρινά η επιμέλεια του Α. στις κοινωνικές υπηρεσίες ούτως ώστε να εξασφαλιστεί η επιστροφή του στη Γαλλία. Καθόσον μάλιστα ο χρόνος έχει ουσιώδη σημασία σε ένα πλαίσιο όπως το παρόν, δεν καταλαβαίνω πώς η αρχική περίοδος σχεδόν δέκα μηνών από τη διαταγή επιστροφής μπορεί να θεωρήθηκε άσχετη από τη σκοπιά της αξιολόγησης της επάρκειας και ταχύτητας των μέτρων που έλαβαν οι εθνικές αρχές για την εκτέλεση της διαταγής. Υποθέτω ότι όλοι θα συμφωνήσουν ότι ένα μέτρο όπως η ανάθεση της επιμέλειας του παιδιού στις κοινωνικές υπηρεσίες δεν θα πρέπει να θεωρηθεί ως ένα πρώτο βήμα σε οποιαδήποτε διαδικασία εκτέλεσης μιας διαταγής επιστροφής, και ασφαλώς δεν ήταν το πρώτο βήμα που είχε στο νου της η προσφεύγουσα.

23. Τέταρτον, την πλειοψηφία δεν την απασχολεί το γεγονός ότι τα ελληνικά δικαστήρια, τα οποία υπό τις περιστάσεις της υπόθεσης δεν διέθεταν καμία νομική βάση, σύμφωνα με τις άμεσα εφαρμοστέες διατάξεις του Κανονισμού Βρυξέλλες Ια, για να ασκήσουν – όπως έπραξαν – δικαιοδοσία πέραν της λήψης απόφασης επί της αίτησης για επιστροφή του Α. στη Γαλλία και ορισμένων αυστηρά απαραίτητων και επειγόντων προσωρινών ή ασφαλιστικών μέτρων, ωστόσο προχώρησαν στην εξέταση διαφόρων αιτήσεων του πατέρα του Α., ακόμα και σχετικά με την ίδια τη γονική μέριμνα. Και αυτό το θέμα θα το πραγματευθώ αναλυτικότερα παρακάτω (παρ. 29).

24. Τέλος, όχι λιγότερο σημαντικό είναι το θέμα ότι η πλειοψηφία στην εκτίμησή της αποδίδει σημασία στο γεγονός ότι η εκτέλεση της διαταγής επιστροφής θα χώριζε τον Α. από το μεγαλύτερο αδελφό του. Συμφωνώ απολύτως ότι η σχέση μεταξύ αδελφών και η διατήρησή της μπορεί κάλλιστα να είναι ένα σχετικό, ακόμα και σημαντικό μέλημα στην όλη αξιολόγηση του συμφέροντος του παιδιού. Και αυτό όμως είναι ένα θέμα που πρέπει να αξιολογείται στο κατάλληλο διαδικαστικό πλαίσιο. Επισημαίνω ότι, σύμφωνα με τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης, ο πατέρας του Α. δεν απευθύνθηκε στα αρμόδια γαλλικά δικαστήρια σχετικά με την κατάσταση του Α., και έτσι δεν επωφελήθηκε της ευκαιρίας να θέσει το ζήτημα ενώπιόν τους. Δεν αρμόζει σε αυτό το Δικαστήριο να επικαλείται ζητήματα που μπορούν να κριθούν δεόντως μόνο στο πλαίσιο εθνικών διαδικασιών στις οποίες συμμετέχουν οι ενδιαφερόμενοι και στις οποίες μπορούν να εξαχθούν βάσιμες διαπιστώσεις και αξιολογήσεις σχετικά με τα πραγματικά περιστατικά. Σε τέτοια θέματα, το παρόν Δικαστήριο δεν είναι σε θέση να υποκαταστήσει με τις δικές του διαπιστώσεις αυτές που πρέπει να γίνονται σε ένα αρμόζον, αξιόπιστο και δίκαιο διαδικαστικό πλαίσιο. Μένει κανείς με την εντύπωση ότι η πλειοψηφία επηρεάστηκε από τη δική της άποψη για το συμφέρον του παιδιού, ενώ το παράπονο δεν αφορά αυτό το θέμα, αλλά το αν τα δικαιώματα της προσφεύγουσας βάσει του άρθρου 8 έτυχαν της κατάλληλης δικονομικής προστασίας.

Η εκτίμησή μου

25. Ενδείκνυται πρώτα να αναλύσουμε συνοπτικά την προσέγγιση που έχει υιοθετηθεί από τη νομολογία του Δικαστηρίου όταν αναλύει παράπονα που διατυπώνονται στο πλαίσιο της απαγωγής παιδιών και προβαλλόμενης παραβίασης του άρθρου 8. Οι περιστάσεις υπό τις οποίες μπορεί να ανακύψουν – και ανακύπτουν – τέτοια παράπονα ποικίλλουν. Μερικές υποθέσεις περιλαμβάνουν καταστάσεις στις οποίες έχει εκδοθεί διαταγή επιστροφής κατά γονέα που απήγαγε παιδί, οδηγώντας σε παράπονο του γονέα αυτού ότι η διαταγή επιστροφής συνιστούσε παραβίαση των

δικαιωμάτων του βάσει του άρθρου 8 (για τους σκοπούς της παρούσας, παραλείπω τα παράπονα που διατυπώνονται για λογαριασμό του ίδιου του απαχθέντος παιδιού). Αυτές οι καταστάσεις έχουν αναλυθεί από τη σκοπιά ότι η διαταγή επιστροφής συνιστά *επέμβαση* στα δικαιώματα που απορρέουν από το άρθρο 8· με άλλα λόγια, η αξιολόγηση έγινε σύμφωνα με το σύνηθες σχήμα για προβαλλόμενες παραβιάσεις των αρνητικών υποχρεώσεων του Κράτους (π.χ. οι προαναφερθείσες υποθέσεις *Neulinger και Shuruk* και *X. κατά Λεττονίας* ήταν αυτού του τύπου). Άλλες υποθέσεις αφορούν παράπονα του γονέα που κατήγγειλε απαγωγή του παιδιού από τον άλλο γονέα και περιλαμβάνουν καταστάσεις στις οποίες είτε δεν εκδόθηκε είτε δεν εκτελέστηκε διαταγή επιστροφής του παιδιού. Αυτοί οι τύποι υποθέσεων, όπου η αρχική «επέμβαση» δεν προκύπτει από πράξη των κρατικών αρχών αλλά από πράξη του γονέα-απαγωγέα, συχνά – αν και όχι πάντα – αναλύονται από τη σκοπιά των θετικών υποχρεώσεων του Κράτους βάσει του άρθρου 8 (στην πρόσφατη νομολογία, βλ. π.χ. τις προαναφερθείσες αποφάσεις στις υποθέσεις *Raw κ.λπ., López Guió, M.A. κατά Αυστρίας* και *Sénèze*). Σε μια άλλη κατεύθυνση της νομολογίας, το γεγονός ότι μια αίτηση επιστροφής παιδιού δεν έγινε δεκτή θεωρήθηκε επέμβαση στα δικαιώματα του αιτούντος γονέως βάσει του άρθρου 8 (βλ. την προαναφερθείσα απόφαση επί της υπόθεσης *Blaga*).

26. Σε κάθε περίπτωση, όμως, η πραγματική κατάσταση ενδέχεται να είναι ανάμικτη. Ακόμη και όταν το παράπονο προκύπτει από απαγωγή από τον άλλο γονέα, τα θέματα που ανακύπτουν μπορεί να μην περιορίζονται στο αν οι εθνικές αρχές εκπλήρωσαν τις θετικές υποχρεώσεις τους λαμβάνοντας επαρκή μέτρα για την αντιμετώπιση του προβλήματος. Οι ενέργειες των εθνικών αρχών μπορεί επίσης να οδηγήσουν σε επιδείνωση της κατάστασης που δημιουργήθηκε από την απαγωγή, περιλαμβάνοντας έτσι και το στοιχείο της επέμβασης. Με άλλα λόγια, οι θετικές και οι αρνητικές υποχρεώσεις του Κράτους ενδέχεται να διαπλέκονται. Τέτοιου είδους φαίνεται να είναι και η παρούσα υπόθεση.

27. Το πρωτεύον θέμα εντούτοις είναι αν οι εθνικές αρχές, κατά την επιλογή και εφαρμογή των μέτρων εκτέλεσης, πέτυχαν να εξισορροπήσουν τα αντικρουόμενα συμφέροντα που διακυβεύονταν – του παιδιού, των δύο γονέων και της δημόσιας τάξης – , λαμβανομένου υπόψη ότι πρώτιστο μέλημα πρέπει να είναι το συμφέρον του παιδιού και ότι οι σκοποί της αποτροπής και της άμεσης επιστροφής αντιστοιχούν σε ειδική αντίληψη των συμφερόντων του παιδιού (βλ. π.χ. τις προαναφερθείσες αποφάσεις στις υποθέσεις *Sénèze*, παρ. 101, και *M.A. κατά Αυστρίας*, παρ. 115)

28. Όσον αφορά τη συμπεριφορά των ελληνικών δικαστηρίων, ενώ δεν υπάρχει καμία ένδειξη ότι οι διαδικασίες μέχρι την έκδοση της οριστικής απόφασης για την επιστροφή του Α. δεν διεξήχθησαν κατά τον αρμόζοντα τρόπο, η απόφαση ωστόσο ήταν ελλιπής διότι δεν περιείχε διατακτικό απειλώντας τον πατέρα με μέτρα σε περίπτωση μη συμμόρφωσης προς τη διαταγή (βλ. την προαναφερθείσα απόφαση επί της υπόθεσης *Raw κ.λπ.*, παρ. 93), με αποτέλεσμα να χρειαστεί η προσφεύγουσα να κινήσει χωριστή διαδικασία για τη διόρθωση της απόφασης ως προς το σημείο αυτό (βλ. παρ. 24 της παρούσας απόφασης). Εξ αντιδιαστολής, αξίζει να σημειωθεί ότι όταν η προσφεύγουσα έφθασε στην Ελλάδα μετά την έκδοση της διαταγής επιστροφής του Α. προκειμένου να επανενωθεί μαζί του, τέθηκε υπό κράτηση από τις αστυνομικές αρχές (παρ. 23).

29. Επιπλέον, τόσο ενώ εκκρεμούσε η αίτηση επιστροφής του Α. – η οποία υποβλήθηκε από τη Γαλλική Κεντρική Αρχή στις 10 Ιουνίου 2015 και διαβιβάστηκε στο αρμόδιο δικαστήριο – όσο και μετά την οριστική διαταγή επιστροφής, το ελληνικό δικαστήριο προχώρησε στην εξέταση θεμάτων σχετικά με τη γονική μέριμνα του Α. (βλ. παρ. 16, 18 και 27 της απόφασης) επί των οποίων δεν είχε καμία αρμοδιότητα σύμφωνα με τον Κανονισμό Βρυξέλλες ΙΙα (βλ. επίσης την απόφαση της 23ης Δεκεμβρίου 2009 επί της υπόθεσης *Detiček*, C-403/09 PPU). Η μη άρνηση των ελληνικών δικαστηρίων να εξετάσουν αιτήματα του πατέρα σχετικά με θέματα που ήταν εκτός αρμοδιότητός τους συνιστά άνευ νομικής βάσεως επέμβαση στην άσκηση των δικαιωμάτων της προσφεύγουσας βάσει του άρθρου 8. Επιπλέον, καθώς δεν υπάρχει καμία ένδειξη ότι ο πατέρας προσέφυγε στα γαλλικά δικαστήρια, τα οποία μάλιστα ήταν αρμόδια να κρίνουν θέματα σχετικά με τη γονική μέριμνα του Α. – τουναντίον, δε, παρέλειψε να συμμετάσχει στη διαδικασία που οδήγησε στην έκδοση της απόφασης του αρμόδιου γαλλικού δικαστηρίου στις 2 Οκτωβρίου 2015 –, πιθανολογείται ότι τα ελληνικά δικαστήρια, μη δηλώνοντας αναρμοδιότητα, συνέβαλαν στη σύγχυση της κατάστασης, με αποτέλεσμα ο πατέρας να παραπλανήθηκε ως προς το ποιο δικαστήριο ήταν αρμόδιο να κρίνει θέματα γονικής μέριμνας. Αναπόφευκτα, αυτή η αταξία στη διεξαγωγή των διαδικασιών είχε αρνητικές επιπτώσεις στην κατάσταση από τη σκοπιά της προσφεύγουσας, αλλά και από τη σκοπιά του παιδιού.

30. Έχω ήδη αναφερθεί παραπάνω στους κύριους λόγους αρχής που με οδηγούν να θεωρώ την εκ μέρους της πλειοψηφίας επίκληση των δικαιωμάτων του παιδιού εσφαλμένη στο διαδικαστικό πλαίσιο της παρούσας υπόθεσης.

31. Η προσφεύγουσα είχε επιτύχει την έκδοση οριστικής απόφασης που διέτασσε την επιστροφή του Α. στη Γαλλία. Από τη σκοπιά του δικαιώματος της προσφεύγουσας για

αποτελεσματική δικονομική προστασία των δικαιωμάτων της βάσει του άρθρου 8, οριστική απόφαση που εκδόθηκε υπέρ της δεν είναι δυνατόν να αμφισβητηθεί στη συνέχεια με την επανεξέταση θεμάτων που έχουν ήδη εξεταστεί και κριθεί από το αρμόδιο δικαστήριο. Αυτό συνιστά σημαντικό στοιχείο του κράτους δικαίου που έχει αναγνωριστεί από τη νομολογία του Δικαστηρίου (βλ. *Brumărescu κατά Ρουμανίας*, αριθ. προσφυγής 28342/95, παρ. 61, ECHR 1999-VII, και *Zehentner κατά Αυστρίας*, αριθ. προσφυγής 20082/02, παρ. 64, 16 Ιουλίου 2009).

32. Σε κάθε περίπτωση, η προσφεύγουσα είχε δικαίωμα να εξεταστεί δεόντως η αίτηση επιστροφής της στο πλαίσιο διαδικασίας ενώπιον αρμόδιου δικαστηρίου. Έτσι, σε ό,τι αφορά το δικαίωμα της προσφεύγουσας για προστασία των δικαιωμάτων της που απορρέουν από το άρθρο 8 μέσω δίκαιων και αποτελεσματικών διαδικασιών, η θέση πρέπει να είναι ότι, εάν υπήρξε παράλειψη της αρμόζουσας διεξαγωγής των διαδικασιών αυτών, η παράλειψη αυτή δεν μπορεί, αφού οι διαδικασίες ολοκληρώθηκαν με την έκδοση οριστικής απόφασης, να θεραπευθεί με το να επιτραπεί σε μεταγενέστερες διαδικασίες να αναιρέσουν το αποτέλεσμα στο στάδιο της εκτέλεσης.

33. Ενώ το Δικαστήριο έχει δεχθεί ότι *μεταγενέστερη αλλαγή* των περιστάσεων μπορεί, εφόσον συνεπάγεται σοβαρό κίνδυνο βλάβης του παιδιού, να δικαιολογεί τη μη εκτέλεση μιας οριστικής διαταγής επιστροφής, πρέπει να κριθεί αν οι αλλαγές αυτές προκλήθηκαν από την πάροδο του χρόνου και, αν ναι, σε ποιον οφείλεται αυτή η πάροδος του χρόνου, στους διαδίκους ή και στις αρχές (βλ. τις προαναφερθείσες αποφάσεις στις υποθέσεις *Blaga*, παρ. 88-89, και *Sénère*, παρ. 115-116).

34. Επιπλέον, υπάρχουν και άλλα ζητήματα που αφορούν την ποιότητα και την αξιοπιστία των αποδεικτικών στοιχείων των οποίων έγινε επίκληση στην παρούσα υπόθεση. Όπως προκύπτει από τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης, οι εθνικές αρχές προσπάθησαν να εντοπίσουν τον Α. τον Αύγουστο του 2016 – πάνω από δέκα μήνες μετά την έκδοση της διαταγής επιστροφής – αναζητώντας τον (μόνο) στην κατοικία του πατέρα του, όπου δεν τον βρήκαν (βλ. παρ. 33 της απόφασης). Προς το τέλος αυτού του μήνα όμως, το παιδί – όπως ακριβώς εξυπηρετούσε τον πατέρα του – εμφανίστηκε για να εκφράσει τις απόψεις του, μαζί με τον αδελφό του, σε σύνδεση με την ποινική διαδικασία που εκκρεμούσε κατά του πατέρα του για απαγωγή παιδιού (παρ. 36). Την ίδια ημέρα που έγινε η ακρόαση του Α. για τους σκοπούς αυτής της ποινικής διαδικασίας, έγινε συνάντηση του παιδιού με τις κοινωνικές υπηρεσίες (παρ. 33). Κατά τη γνώμη μου, είναι δύσκολο να παραβλεφθεί ο κίνδυνος όχι μόνον οι απόψεις και οι δηλώσεις του παιδιού να είχαν επηρεαστεί σε αυτό το στάδιο από την πάροδο του χρόνου

και τη συνακόλουθη αλλαγή των όλων περιστάσεων της κατάστασής του, αλλά και να «χρωματίστηκαν» από το πλαίσιο της διεξαγωγής της συνέντευξης με τις κοινωνικές υπηρεσίες. Για να διαπιστωθούν οι πραγματικές απόψεις και επιθυμίες του παιδιού, έχει τεράστια σημασία η ακρόαση να διεξαχθεί εγκαίρως, σε αρμόζον διαδικαστικό πλαίσιο και υπό τις κατάλληλες ρυθμίσεις ούτως ώστε να επιτραπεί στο παιδί να εκφράσει τις απόψεις του χωρίς να εκτεθεί σε ανάρμοστη εξωτερική πίεση. (Σημειώνω ότι δεν υπάρχει καμία ένδειξη στην παρούσα υπόθεση ότι η ακρόαση του Α. στο πλαίσιο της δικαστικής διαδικασίας που οδήγησε στην οριστική διαταγή επιστροφής του δεν ήταν η ενδεδειγμένη).

35. Ενώ βεβαίως οι εθνικές αρχές ήταν αρμόδιες να κινήσουν ποινική διαδικασία κατά του πατέρα του Α., ο τρόπος με τον οποίο οι εθνικές αρχές φαίνεται να επέτρεψαν αυτές οι διαδικασίες να διαπλακούν με τη διαδικασία εκτέλεσης της οριστικής διαταγής επιστροφής του Α. δεν μπορεί παρά να δημιουργεί ανησυχίες.

36. Κατά τη γνώμη μου, τα πραγματικά περιστατικά της παρούσας υπόθεσης δεν δείχνουν ότι υπήρξε κάποια μεταγενέστερη αλλαγή των περιστάσεων που θα δικαιολογούσε την ανατροπή οριστικής δικαστικής απόφασης μέσω της μη εκτέλεσής της. Επιπλέον, πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι τα δικαστήρια του τόπου της συνήθους κατοικίας του παιδιού είχαν τη δυνατότητα να αντιμετωπίσουν οποιοδήποτε θέμα αναφορικά με το μέλλον του παιδιού που συνδεόταν με την άσκηση των σχετικών δικαιωμάτων των γονέων.

37. Υπό το φως των πραγματικών περιστατικών της υπόθεσης, όπως εκτίθενται στην απόφαση, δεν πείθομαι ότι οι αρμόδιες αρχές ενήργησαν με την αρμόζουσα ταχύτητα και σπουδή στη διαδικασία εκτέλεσης μετά την έκδοση της οριστικής διαταγής επιστροφής. Δημιουργήθηκε μια μάλλον χαώδης κατάσταση που άφηνε την προσφεύγουσα νομικά μετέωρη.

Συμπέρασμα

38. Συνοπτικά, για τους παραπάνω λόγους, το συμπέρασμά μου είναι ότι, λόγω των ελλείψεων της εθνικής διαδικασίας λήψεως αποφάσεων, η προσφεύγουσα δεν έτυχε αποτελεσματικής προστασίας του δικαιώματός της για σεβασμό της οικογενειακής ζωής.

Καταληκτικές παρατηρήσεις

39. Η παρούσα υπόθεση αφορά μια κατάσταση εντός της ΕΕ στην οποία η οριστική διαταγή επιστροφής του παιδιού στο κράτος-μέλος της συνήθους κατοικίας του προερχόταν από δικαστήριο του κράτους-μέλους όπου κατακρατήθηκε παράνομα το παιδί. Με άλλα λόγια, οι ελληνικές αρχές δεν καλούνταν να εκτελέσουν διαταγή

επιστροφής που είχε εκδοθεί από δικαστήριο άλλους κράτους-μέλους, αλλά από εθνικό δικαστήριο. Καθώς η προσφεύγουσα είχε ήδη επιτύχει την έκδοση οριστικής απόφασης από το ελληνικό δικαστήριο, δεν υπήρχε στην παρούσα υπόθεση απόφαση γαλλικού δικαστηρίου εκδοθείσα και επικυρωμένη σύμφωνα με το άρθρο 11 παρ. 8 και το άρθρο 42 του Κανονισμού Βρυξέλλες Ια. Έτσι, δεν είχε εφαρμογή ο «υπερέχων» μηχανισμός που προβλέπει αυτός ο Κανονισμός, ο οποίος θα υποχρέωνε τις ελληνικές αρχές να εκτελέσουν απόφαση που διέτασσε την επιστροφή του παιδιού χωρίς να την εξετάσουν επί της ουσίας. Υπενθυμίζω ότι στην απόφασή του επί της υπόθεσης *Povse κατά Αυστρίας* (αριθ. προσφυγής 3890/11, 18 Ιουνίου 2013), το Δικαστήριο έκρινε ότι στο πλαίσιο της εφαρμογής αυτού του «υπερέχοντος» μηχανισμού, το τεκμήριο ότι, απλά και μόνο με την εκπλήρωση των υποχρεώσεών του ως κράτους-μέλους της ΕΕ που απορρέουν από τον Κανονισμό Βρυξέλλες Ια, το καθ' ου κράτος είχε συμμορφωθεί προς τη Σύμβαση παρέμενε αμάχητο. Η προσέγγιση και τα συμπεράσματα της πλειοψηφίας στην παρούσα υπόθεση δημιουργούν ανησυχίες για κίνδυνο καταστρατήγησης σε περίπτωση που το δικαστήριο του κράτους-μέλους όπου κατακρατήθηκε το παιδί, αντί να εκδώσει απόφαση μη επιστροφής, εκδώσει διαταγή επιστροφής η οποία όμως στη συνέχεια παραμένει ανεκτέλεστη.

40. Για τους λόγους που επισημαίνονται παραπάνω, η απόφαση που υιοθέτησε η πλειοψηφία δημιουργεί μια σειρά από σοβαρές και σημαντικές ανησυχίες. Θέλω να επαναλάβω ότι η αρμόζουσα εφαρμογή δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένων των δικαιωμάτων και των συμφερόντων του παιδιού, μπορεί να επιτευχθεί μόνον εάν τα θέματα αντιμετωπιστούν στο πλαίσιο διαδικασίας λήψεως αποφάσεων που εξασφαλίζει ένα εύρυθμο, προβλέψιμο, δίκαιο και αξιόπιστο διαδικαστικό πλαίσιο. Στο πλαίσιο αυτό, όπως και σε άλλα, ο σεβασμός της νόμιμης διάκρισης αρμοδιοτήτων, ως βασική αρχή του κράτους δικαίου, παραμένει κρίσιμος. Το ζήτημα δεν είναι αν πρέπει να προστατευθούν τα δικαιώματα του παιδιού, αλλά στο πλαίσιο ποιων διαδικασιών πρέπει να εφαρμοστούν. Κατά τη γνώμη μου, σωστό θα ήταν το Δικαστήριο αυτό να συμβάλλει στην προαγωγή αυτών των σημαντικών σκοπών και όχι να ενεργεί αντίθετα με αυτούς.